

Economisch-Statistische Berichten

Welstand op wielen

★

Prof. Mr N. E. H. van Esveld
Medezeggenschap
(II)

★

Drs R. Iwema
De conjunctuur in de Verenigde Staten

★

Drs A. G. U. Hildebrandt
De verre visserij

★

Drs P. M. van Nieuwenhuyzen
Bevordering van de productiviteit
in detailhandel en ambacht

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

40e JAARGANG

No 1999

WOENSDAG 5 OCTOBER 1955

NAAMLOZE VENNOOTSCHAP

**N.V. LEVENSVZERKERING-MAATSCHAPPIJ
HAV Bank.**

gevestigd te Schiedam

**UITGIFTE VAN
f 1.000.000, -- AANDELEN**

op naam, à 100%
in aandelen van f 1.000.—

waarop verplicht te storten 10%, ten volle delende
in de winst over het boekjaar 1955
en volgende boekjaren.

De inschrijving op bovengenoemde aandelen,
uitsluitend voor houders van aandelen,
zal openstaan tot

DINSDAG, 18 OCTOBER 1955,

des namiddags 4 uur ten kantore van de Heren

R. Mees & Zoonen

te Rotterdam, 's-Gravenhage en Schiedam,

op de voorwaarden van het prospectus

d.d. 3 October 1955.

Prospectussen en inschrijvingsformulieren, alsmede — tot een beperkt
aantal — exemplaren van de statuten en van het laatste jaarverslag
zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

Rotterdam, 3 October 1955

(Zie eveneens de financiële aankondiging op blz. 867)

Documentaire credieten

N.V. SLAVENBURG'S BANK

Rotterdam - Amsterdam - Den Haag - Dordrecht
Haarlem - Schiedam - Amersfoort - Maassluis
Vlaardingen - IJsselmonde - Utrecht

AGENTSCHAPPEN:

Zevenbergen - Vianen - Middelharnis/Sommelsdijk
-Vrijhoeve-Capelle - Zwijndrecht

R. Mees & Zoonen

**Bankiers en
Assurantie-makelaars**

Rotterdam

**Amsterdam - 's-Gravenhage
Delft - Schiedam - Vlaardingen**

BERICHT

Wij vestigen er de aandacht van onze donateurs, leden
en abonnees op, dat over de donaties, contributies en
abonnementsgelden 1955, welke eind October nog niet
zijn voldaan, per kwitantie zal worden beschikt. U kunt
ons extra werk en Uzelf incassokosten besparen door
vóór genoemde datum het verschuldigde op onze giro
no 8408 of op onze rekening bij fa R. Mees & Zoonen.
te Rotterdam te storten.

Nederlandsch Economisch Instituut.

ECONOMISCH-

STATISTISCHE BERICHTEN

Uitgave van het Nederlandsch Economisch Instituut
Adres voor Nederland: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.
Telefoon redactie: K 1800-52939. Administratie: K 1800-
38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam. Banque de Com-
merce, 6, Place Royale, Brussel, postcheck-rekening 260.34.

Redactie-adres voor België: Dr J. Geluck, Zwijnaardse Steen-
weg 357, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochweg 120, Rotterdam-W.

Abonnementsprijs: franco per post, voor Nederland en de
Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 29,—, overige landen
f 31,— per jaar. Abonnementen kunnen ingaan met elk
nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het
kalenderjaar.

Losse nummers 75 cts.
No 1977: f 2,—.

Aangetekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor
Westzeedijk, Rotterdam-W.

Advertenties. Alle correspondentie betreffende advertenties
te richten aan de Koninklijke Nederlandsche Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon
69300, toestel 1 of 3).

Advertentie-tarief f 0,30 per mm. Contract-tarieven op aan-
vraag. Rubrieken „Vacatures” en „Beschikbare krachten”
f 0,60 per mm. (dubbele kolom). De administratie behoudt
zich het recht voor om advertenties zonder opgaaf van
redenen te weigeren.

Welstand op wielen

Het aantal in ons land in gebruik zijnde personenauto's, dat wij — de realiteit enigszins verloocheheid ter wille van de alliteratie — hierboven „welstand op wielen” hebben genoemd, beliep per 1 Augustus 1954 219.411¹⁾, d.w.z. 17 pCt meer dan het jaar te voren en ruim 120 pCt meer dan in 1939. Het is interessant de groei, die zich in dezen in ons land heeft voorgedaan, te vergelijken met de ontwikkeling in andere landen. Liever dan de Verenigde Staten; wier autorijkdom zich in algemene bekendheid mag verheugen, als vergelijkingsobject te kiezen, volgen wij het C.B.S., dat de groei van het aantal personenauto's in een zevental Europese landen, van 1930 tot 1955, heeft nagegaan.

Nederland, dat per 1 Januari 1930 ca 60.000 personenauto's rijk was, had er 25 jaren later ongeveer 240.000. Deze ontwikkeling wordt ruimschoots overtroffen door die in Zweden en België: eerstgenoemd land zag zijn aantal gedurende hetzelfde tijdvak stijgen van ca 105.000 tot om en nabij 550.000, in België groeiden de personenauto's in aantal van rond 80.000 tot 435.000. Opvallend is, dat Denemarken, dat in 1930 evenveel auto's had als België, 25 jaren later slechts een aantal had bereikt van ongeveer 190.000 en door ons land thans in dezen wordt overtroffen. Zwitserland, dat in 1930 iets minder auto's had dan Nederland, heeft er thans wat meer. Noorwegen en Portugal ten slotte blijven, met een toeneming resp. van 30.000 tot 105.000 en van 45.000 tot 80.000, bij de overige landen verre ten achter.

Van het Nederlandse autopark hebben wij in bovenstaande tabel alle merken opgenomen, waarvan er in 1954 5.000 of meer in ons land in gebruik waren. Ter wille van de vergelijkbaarheid met 1953, voor welk jaar geen nadere specificatie voorhanden was, moesten de Ford-

producten als totaliteit worden vermeld. Bij specificatie dezer wagens zouden slechts de „Ford zonder meer”, de „Taurus” en de „Prefect” met aantallen van resp. 13.625, 7.002 en 5.317 voor vermelding in aanmerking zijn gekomen. Duidelijk blijkt, dat de twaalf vermelde merken tezamen het — groeiende — leeuwendeel van het Nederlandse personenautopark voor hun rekening nemen: hun gezamenlijk marktaandeel bedroeg in 1952, 1953 en 1954 resp. 76,4, 78,3 en 79,8 pCt. Voor de overige merken, waarvan het C.B.S. er 66 met name noemt, lieten zij in 1954 een aandeel over van ruim 20 pCt.

Wat de afzonderlijke merken betreft, zij gewezen op de grote absolute en relatieve toeneming, die het aantal Volkswagens en Opels te zien geeft. Sedert 1953 is de Volkswagen de meest voorkomende auto in ons land, op een wiellengte gevolgd door Opelen met aanzienlijk grotere achterstand door Chevrolet. Met uitzondering van de Skoda is elk der genoemde merken van 1953 op 1954 in aantal toegenomen: Renault en Peugeot met ruim 20 pCt; de Volkswagen en Opel zelfs met bijna 1/3!

Tot slot nog een enkele opmerking over de laatste drie kolommen van de tabel. De daarin vermelde percentages — die overigens, doordat van ongeveer 2,5 pCt der wagens het fabricagejaar niet bekend is, geen aanspraak kunnen maken op exacte juistheid — doen zien, dat ca 11 pCt van het personenautopark per 1 Augustus 1954 een leeftijd had van 7 maanden of jonger, dat bijna de helft in 1951 of later was gefabriceerd en dat ca 12 pCt dateerde van de oorlogsjaren of nog daarvoor. Wederom vallen de Volkswagen en de Opel, waarvan rond 2/3 was geproduceerd in 1951 of later, op. Ten slotte zij er de aandacht op gevestigd, dat het aandeel der in de vermelde jaren geproduceerde wagens bij de met name genoemde merken, als geheel genomen, steeds groter was dan bij het totaal der niet genoemde merken. Z.

Personenautopark

Merk	1953		1954		1954 in pCt van 1953	Van het aantal auto's was ... pCt gefabriceerd in:		
	aantal	in pCt	aantal	in pCt		1954	1951 en later	1945 en later
Ford-producten	33.077	17,6	39.184	17,9	118,5	13,6	44,1	88,7
Volkswagen	19.919	10,6	26.529	12,1	133,2	16,1	66,7	98,2
Opel	18.908	10,1	25.030	11,4	132,4	15,9	63,0	85,1
Chevrolet	12.532	6,6	13.720	6,3	109,5	9,6	36,3	79,6
Citroën	11.015	5,9	11.662	5,3	105,9	6,1	28,0	89,9
Morris	9.710	5,2	11.548	5,2	118,9	10,8	56,9	96,1
Austin	9.618	5,1	10.687	4,9	111,1	7,6	43,7	95,8
Vauxhall	8.404	4,5	9.754	4,4	116,1	9,6	49,6	97,0
Fiat	6.433	3,4	7.628	3,5	118,6	11,2	43,9	78,2
Renault	5.923	3,2	7.180	3,3	121,2	12,9	51,6	93,7
Skoda	7.133	3,8	7.032	3,2	98,6	0,5	15,3	93,2
Peugeot	4.281	2,3	5.185	2,4	121,1	10,8	51,3	93,9
Tezamen	146.953	78,3	175.139	79,8	119,2	12,0	49,0	90,5
Overige	40.655	21,7	44.272	20,2	108,9	8,3	35,1	79,0
Totaal	187.608a)	100,0	219.411a)	100,0	117,0	11,2	46,2	88,1

a) Waarvan taxi's: 1953: 6.098; 1954: 5.775.

¹⁾ Alle hier vermelde gegevens zijn ontleend aan, of bewerkt aan de hand van gegevens van de „Statistiek der motorrijtuigen” 1952, 1953 en 1954 van het Centraal Bureau voor de Statistiek.

INHOUD

	Blz.	Blz.
Welstand op wielen, door Drs J. H. Zoon	851	
Medezeggenschap (II), door Prof. Mr N. E. H. van Esveld	853	
De conjunctuur in de Verenigde Staten, door Drs R. Iwema	856	
De verre visserij, door Drs A. G. U. Hildebrandt	859	
Bevordering van de productiviteit in het midden- en kleinbedrijf in detailhandel en ambacht, door Drs P. M. van Nieuwenhuyzen		863
Boekbespreking:		
Dr J. Linthorst Homan: Europese integratie, bespr. door Drs J. H. Lubbers		865
Geld- en kapitaalmarkt, door Drs J. C. Brezet ...		866

COMMISSIE VAN REDACTIE: C. van den Berg; Ch. Glasz; L. M. Koyck; H. W. Lambers; J. Tinbergen; F. de Vries. Redacteur-Secretaris: A. de Wit. Adjunct Redacteur-Secretaris: J. H. Zoon.
COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË: F. Collin; J. E. Mertens de Wilmars; J. van Tichelen; R. Vandeputte; A. Vlerick.

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Prof. Mr N. E. H. VAN ESVELD, Medezeggenschap (II).

Na in een vorig artikel zijn visie op de achtergrond van de medezeggenschap te hebben gegeven gaat schr. thans in op de standpunten en wensen van enige auteurs, die aan het onlangs verschénen boekje „Wat denkt U van de medezeggenschap?” hebben medegewerkt. Tegen de doorenkelen hunner gewenste uitbreiding van de taak der ondernemingsraden brengt schr. bezwaren van bedrijfsorganisatorische, sociale en juridische aard naar voren. Wat de bedrijfsorganisatorische bezwaren betreft, schr. meent, dat de heren Ruppert, Den Uyl, Vermeulen e.a. het niet bij het rechte eind hebben als zij menen, dat beslissingen op lange termijn zich zouden lenen voor medebeslissingsrecht van de arbeiders. De sociale bezwaren zijn gebaseerd op schrijvers mening, dat medezeggenschap niet verder mag strekken dan het waarborgen van de rechten van de arbeidende staatsburger op gelijke ont-plooiingsmogelijkheden, een rechtvaardig aandeel in het nationale inkomen en een menswaardige behandeling. De juridische bezwaren betreffen de positie van de arbeider in de onderneming. Door het sluiten van de arbeidsovereenkomst is de arbeider gehouden gezag te aanvaarden en dus verzoeken en bevelen, ook als hij het met de inhoud daarvan niet eens is, uit te voeren. Volgens schr. dient men bij alle handelingen in een werkgemeenschap rekening te houden met de belangen van de medemens. Hierop berust het recht van de arbeider op medezeggenschap in de zin van medewetenschap en adviesbevoegdheid.

Drs R. IWEMA, De conjunctuur in de Verenigde Staten.

De conjuncturele opleving in de Verenigde Staten zette zich tot dusver voort. Zij breidde zich daarbij geleidelijk tot een groot aantal sectoren van het economisch leven uit. In een aantal van deze sectoren is de expansiedrang echter enigszins afgezwakt. Aan de hand van enige grafieken betreffende het conjunctuurverloop sinds de oorlog betoogt schr., dat het economisch leven zich in Augustus jl. ongeveer ten halve van de jongste recessie had hersteld. Waar bovendien de werkloosheid, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden, in Augustus nog ca 4 pCt bedroeg en de met een toenemende bedrijvigheid gepaard gaande prijsstijging tot dusver van beperkte omvang bleef, meent schr., in strijd met de gangbare opvatting, dat van een extreme hausse thans geen sprake is. Na een analyse van de verschillende factoren welke voor de verdere conjuncturele ontwikkeling van belang zijn, komt schr. tot de conclusie, dat de huidige hausse spoedig een afzwakking zal vertonen, waarna zij in een lichte recessie, gepaard gaande met een geleidelijk weer toenemende werkloosheid, zal overgaan.

Drs A. G. U. HILDEBRANDT, De verre visserij.

Nederland is niet vrijwel niet de afdelen decennia als en daardoor is dit land in de afgelopen decennia als visserijland relatief achteruitgegaan. Schrijver betoogt, dat de verre visserij ook voor ons land mogelijkheden biedt en zelfs in verband met het te geringe verbruik van dierlijk eiwit door de minder koopkrachtige groepen der bevolking gewenst is. De verre visserij-industrie stelt echter totaal andere eisen dan de bestaande Noordzeevisserij. Behalve investering van enige tientallen miljoenen guldens in vloot en afzetapparaat is gedegen inzicht in de economie dezer nieuwe industrie een essentiële voorwaarde voor het behalen. In verband met de verder-

gaande liberalisatie en eventuele Westeuropese integratie in een verdere toekomst is het voor Nederland reeds laat om de verre visserij nog aan te vangen, doch nog niet te laat.

Drs P. M. VAN NIEUWENHUYZEN, Bevordering van de productiviteit in het midden- en kleinbedrijf in detailhandel en ambacht.

Door diverse oorzaken kwam eerst in de zomer van 1953 een bedrag van f 1,2 mln uit het zgn. Moody-fonds beschikbaar voor de verbetering van de productiviteit in de sector van kleinhandel en ambacht. Deze gelden vormen een welkome bijdrage voor het uitvoeren van een extra-werkplan naast die werkzaamheden, welke door het Economisch Instituut voor de Middenstand worden verricht t.b.v. de verbetering van het bedrijfsbeheer. Het bevorderen van de productiviteit gaat in het algemeen in de richting van het verzamelen, analyseren en vergelijken van bedrijfseconomische gegevens van groepen bedrijven, teneinde daaraan standaarden en richtlijnen te ontleen. Tweederde der gelden wordt besteed aan onderzoeken; één derde aan de overdracht van de hieruit verkregen kennis aan de bedrijfsgenoten. Schr. geeft een indruk van de bedoeling der onderzoeken en een overzicht van de cursussen van de „European Productivity Agency”. Ten slotte gaat hij na, wat er zal gebeuren na de voltooiing van de incidentele onderzoeken.

— SOMMAIRE —

Prof. Mr N. E. H. VAN ESVELD, Participation (II).

Après avoir donné dans un précédent article ses vues sur la participation, l'auteur entre ici en détails au sujet des points de vue et des desiderata de quelques auteurs qui ont collaboré à l'opuscule récemment paru „Que pensez-vous de la participation?”. Contre l'extension désirée par quelques-uns d'entre eux de la tâche des conseils d'entreprises l'auteur énonce quelques objections d'ordre organisatoire, social et juridique.

Drs R. IWEMA, La conjoncture aux Etats-Unis.

L'auteur démontre que — contrairement à l'opinion généralement admise — il n'y a pas question actuellement d'une hausse extrême aux Etats-Unis. Après analyse des différents facteurs ayant leur importance pour le développement ultérieur de la conjoncture, l'auteur arrive à la conclusion que la hausse actuelle montrera sous peu un arrêt suivi d'une légère régression.

Drs A. G. U. HILDEBRANDT, La grande pêche.

Par suite du fait que la Hollande ne participe guère à la grande pêche, son importance en tant que pays piscicole a relativement diminué. Toutefois, cette pêche présente des possibilités également pour les Pays-Bas. En rapport avec une libéralisation plus prononcée et une intégration éventuelle de l'Europe occidentale, il est déjà tard pour la Hollande pour commencer encore la grande pêche, mais pas encore trop tard.

Drs P. M. VAN NIEUWENHUYZEN, Augmentation de la productivité dans les moyennes et petites entreprises du commerce de détail et de l'artisanat.

L'auteur parle de quelques enquêtes concrètes qui sont en cours dans le but d'augmenter la productivité dans le commerce de détail et dans l'artisanat et expose ce qui va se passer après l'achèvement des ces enquêtes.

Medezeggenschap

(II)¹⁾

Nu ik de vorige maal gelegenheid heb gehad mijn visie op de achtergrond van de medezeggenschap toe te lichten, heeft het zin de standpunten en desiderata van enige schrijvers in het boekje „Wat denkt U van de medezeggenschap” onder de loupe te nemen.

Het valt op, dat velen de medezeggenschap nog benaderen, alsof zij de „factor arbeid” als zodanig toekomt. Men wijst dan op de misstanden uit de vorige en het begin dezer eeuw, op het menselijke element in de arbeid, op de samenwerking in de onderneming van de factoren kapitaal, leiding en arbeid, op de sociaal-psychologische aspecten van de medezeggenschap. Den Uyl (blz. 120) duidt in zijn samenvatting van de verschillende gronden, die voor medezeggenschap worden aangevoerd, deze motivering zeer juist aan met: bescherming van de belangen van de arbeider door zijn vertegenwoordiging in de leiding van de onderneming, de bedrijfstak en de volkshuishouding. Aangezien, zoals ik in het eerste deel van dit artikel betoogde, van wezenlijke „medezeggenschap” alleen binnen de onderneming sprake is, beperk ik mij in het hiernavolgende daartoe.

Mij moet direct van het hart, dat de bescherming van belangen voor de huidige medezeggenschap een te eenzijdige en dus verkeerde grond is. In de eerste plaats dient daartoe de sociale wetgeving. In de tweede plaats heeft bescherming altijd iets afwerends en derft zij het opbouwende. Zij zal geneigd zijn de belangen van de arbeiders boven die van de onderneming, de bedrijfstak of het land te stellen en dus allermindst de elementen van goede leiding in zich dragen. Medezeggenschap heeft evenwel alleen zin, als zij meer is dan de bescherming en behartiging van de belangen der arbeiders bij de leiding en met name wordt tot een factor in de leiding. Medezeggenschap van de arbeiders zal dus slechts de vertegenwoordiging in de leiding van het arbeidersstandpunt mogen betekenen, wil zij vrucht dragen.

„What 's in a name”, kan men opmerken en dienoverkomstig in de samenvatting van Den Uyl de woorden „bescherming van de belangen” vervangen door „vertegenwoordiging”. Men poetst daarmee echter niet uit wat in hetzelfde boekje de bestuurders van de arbeiderscentrales betoogd en bedoeld hebben. Zowel Middelhuis, als Ruppert en Vermeulen gaan primair uit van het recht op medezeggenschap van de factor arbeid. Dit kan blijken uit de gronden, die zij aanvoeren. Middelhuis (blz. 90) gebruikt daartoe een citaat van Oldendorff: „Het is de huidige diepe overtuiging, dat nooit zonder iemands eigen medewerking over hemzelf, zijn belangen en doeleinden mag worden beslist. Hij moet daarin minstens gehoord zijn, zich kunnen verdedigen, *lieft de garantie bezitten dat hij zijn eigen belangen kan doorzetten* (curs. van mij, v. E.), waar het de leiding over hemzelf betreft. Waar deze democratie, in Westerse zin, als een groot goed wordt verdedigd en verheerlijkt, is het begrijpelijk en logisch dat men deze in het bedrijfsleven wil doorvoeren”. Ruppert (blz. 106) fundeert de medezeggenschap met een beroep op de omstandigheid, dat het loon evenals de overige arbeidsvoorwaarden de levensomstandigheden van de arbeider en zijn gezin bepalen. Ten slotte grondt Vermeulen (blz. 156) zijn argumentatie ten gunste van mede-

zeggenschap rechtstreeks op het z.i. belangrijkste kenmerk van de democratie, t.w. het machtsevenwicht.

„Democratie in het bedrijfsleven” is echter wel de gevaarlijkste leuze, die men met betrekking tot de medezeggenschap kan uitspreken. Buiten de onderneming is, ik wil het nog eens herhalen, van „medezeggenschap” nauwelijks sprake, daar de arbeiders hun democratische rechten in de eerste plaats ontleen aan hun staatsrechtelijke vrijheid om overeenkomsten te sluiten (men denke aan de c.a.o.) en aan de evenredige vertegenwoordiging onzer democratie. Binnen de onderneming kan er van „democratie” geen sprake zijn, omdat er een principieel verschil bestaat tussen de staatsonderdaan, die door geboorte lid der gemeenschap wordt, en de arbeider, die ingevolge overeenkomst op vastgelegde voorwaarden zich verbindt voor een werkgever arbeid te verrichten.

Het lijkt een contradictie, maar juist de emancipatie van de arbeider brengt mee, dat hij voldoende in staat moet worden geacht in zijn overeenkomsten met werkgevers te bepalen onder welke omstandigheden en voorwaarden en met welke rechten hij wenst te arbeiden. De collectieve regeling van arbeidsvoorwaarden, de burgerrechtelijke regeling van zijn rechtspositie en de sociale verzekering komen de economische zwakte van de individuele arbeider hierbij te hulp. Medezeggenschap binnen de onderneming kan dus slechts een kwestie van gewoonte en van overeenkomst zijn, voorts een zaak van „behoren” in het maatschappelijk verkeer van staatsburgers, echter nimmer een van geboorterecht van de factor arbeid als zodanig. De juiste gedachte, dat de arbeiders binnen de onderneming medezeggenschap overeenkomstig hun positie en functie moet worden verleend, sluit hierbij aan. Men ontleent zijn rechten dan aan de positie, waarin men is aangesteld en waarvan de bevoegdheden én verplichtingen al dan niet uitdrukkelijk zijn geregeld.

* *

8. Het verschil in benadering bij de formulering van de gronden van de medezeggenschap der arbeiders lijkt slechts een theoretische zaak. Het zijn evenwel de praktische consequenties, welke het nodig maken het recht op medezeggenschap vanuit de fundering op te bouwen. Enige schrijvers komen namelijk bij de uitwerking van hun theoretische en historische bespiegelingen tot wensen inzake uitbreiding van de medezeggenschap binnen de onderneming, welke zowel praktisch als theoretisch onvervulbaar moeten worden geacht.

Dit verschil van inzicht komt niet — en ik stel er prijs op dat uitdrukkelijk te vermelden — door een verschil in sociale gezindheid. Juist indien men de arbeiders zoveel mogelijk wil helpen en door het verlenen van medezeggenschap in staat stellen verantwoordelijkheid te dragen, dient men met de voeten op de grond te staan en niet door ongefundeerde eisen of overvraging bij de ondernemers afweer en bij de theoretici twijfel op te roepen.

Met de conclusie van genoemde schrijvers, dat de bevoegdheden van de ondernemingsraden momenteel nog te gering zijn, kan ik hartelijk instemmen. Niet echter met de voorstellen tot uitbreiding. Middelhuis houdt nog het meest rekening met de werkelijkheid. Hij noemt (blz. 95) als nieuwe taak: bevoegdheden met betrekking tot het te werk stellen en ontslaan van medewerkers, maat-

¹⁾ Het eerste deel van dit artikel is gepubliceerd in „E.-S.B.” van 21 September 1955.

regelen die met het voortbestaan der onderneming in verband staan, regeling van de taak en bevoegdheid van sociale werkers, vaststelling van zekere vormen van bezitsspreiding en winstdeling.

Ruppert (blz. 112 v.) ontkent, dat invloed van de arbeiders op de dagelijkse leiding van de ondernemer mogelijk is, zonder nochtans (zoals Den Uyl) in te gaan op de aard en de omvang van die dagelijkse leiding. Ten aanzien van de grote belangrijke beslissingen eist hij inspraak van de arbeiders; zij hebben in niet minder mate dan de kapitaalverschaffers recht op verantwoording. Op de benoeming en het ontslag van de leiding dienen de arbeiders invloed te kunnen uitoefenen, zeker bij de rechtsfiguur der naamloze vennootschap. Behalve een uitgebreide argumentatie (welke ik ethisch voor een belangrijk deel kan onderschrijven, doch juridisch onhoudbaar acht), geeft de schrijver helaas geen methode tot verwezenlijking van deze invloed. Ik moge dan ook volstaan bij dit desideratum een rood vraagteken te plaatsen.

Den Uyl (blz. 132) en Vermeulen (blz. 164) gaan op alle onderdelen te ver. Ik moge citeren: „Wat betreft de beslissingen op lange termijn als uitbreiding, inkrimping, verplaatsing, sluiting, fusie of verkoop van de onderneming, het invoeren van nieuwe productiemethoden of de productie van nieuwe artikelen, zal bij een volgroeiende bedrijfsorganisatie voor een belangrijk deel de zeggenschap, voor zover de Overheid deze niet heeft voorbehouden, bij de bedrijf- en productschappen moeten berusten. Voor zover de beslissing over deze onderwerpen blijvend tot de competentie van de onderneming moet worden gerekend, is in de grote ondernemingen een medebeslissingsrecht van de werknemers met een beroepsmogelijkheid op een bij voorkeur door het bedrijf te creëren beroepsinstantie met sterke invloed van de Overheid op zijn plaats”.

Tot zover Den Uyl. Vermeulen maakt het voorbehoud inzake de uitvoering van de taak door de bedrijfsorganen niet en wijst haar rechtstreeks toe aan de ondernemingsraad. Evenzeer met beroep op een instantie van deskundigen - niet belanghebbenden.

* *

9. Mijn bezwaren tegen bovengenoemde verlangens tot uitbreiding van de taak der ondernemingsraden zijn van bedrijfsorganisatorische, sociale en juridische aard.

Wat de *bedrijfsorganisatorische bezwaren* betreft, ik geloof niet, dat Ruppert, Den Uyl, Vermeulen e.a. het bij het rechte eind hebben, als zij menen, dat de zgn. beslissingen op lange termijn zich zouden lenen voor medebeslissingsrecht van de arbeiders (c.q. leden van de ondernemingsraad). Beslissingen over uitbreiding, inkrimping, verplaatsing, sluiting, fusie en verkoop van de onderneming zijn samengestelde beslissingen, waarvan de onderdelen meestal beslissingen op korte termijn vormen en waarbij medebeslissingsrecht niet mogelijk is.

Men denke aan de vestiging van een afdeling of een dochtermaatschappij in een ander land of werelddeel. Deze zal voorbereid dienen te worden door onderzoek en besprekingen ter plaatse, waarvan de rapporten de directie in het moederland voor de beslissing plaatsen: al of niet verdere voorbereidingen treffen, nieuwe inlichtingen inwinnen, andere functionarissen raadplegen enz. Het beoordelen van rapporten en het nemen der talloze voorbereidende beslissingen over onderdelen vragen doorgaans de uiterste deskundigheid, terwijl de eindbeslissing met al haar risico's slechts door een man of een zeer kleine kring van bestuurders genomen kan worden.

In de meeste gevallen hangt de beslissing, waaraan dus een lange termijn van voorbereiding is voorafgegaan, af van het uiteindelijke ja of nee van de verantwoordelijke directeur. Het lijkt mij onmogelijk, dat aan arbeiders hierin medebeslissingsrecht wordt gegeven. Dezelfde argumenten gelden voor de productie van nieuwe artikelen en — zij het in verminderde mate — voor de invoering van nieuwe werkmethoden.

Aan deze organisatorische bezwaren kunnen nog worden toegevoegd die met betrekking tot de geheimhouding, de stemming en het beroep, zowel bij het staken der stemmen als bij verschil van mening.

Naar mijn mening dienen de mogelijkheden tot uitbreiding van de taak der ondernemingsraden (welke ik zeer zou toejuichen) heel ernstig te worden onderzocht en is het dringend nodig, dat men bij eventuele suggesties met de voeten op de grond van de practijk van het bedrijfsleven blijft staan.

De sluiting, c.q. opheffing der onderneming betreft een aangelegenheid, welke het meest voor medebeslissingsrecht der arbeiders in aanmerking komt. Toch vraag ik mij af, of ook hierbij een extern beraad met beslissingsbevoegdheid voor Overheid (men denke aan de controle op het ontslag van arbeiders door de directeur G.A.B.) of bedrijfsorganen (werkgevers en arbeiders uit de bedrijfstak; S.-E.R.) niet verreweg de voorkeur verdient.

Mijn *sociale bezwaren* hebben te maken met mijn uitgangspunt, t.w. dat de medezeggenschap er toe dient de rechten van de arbeidende staatsburger op gelijke ontplooiingsmogelijkheden, een rechtvaardig aandeel in het nationale inkomen en een menswaardige behandeling te waarborgen. Verder heeft zij beslist niet te strekken en met name waarschuw ik ten sterkste tegen het misbruiken van het prachtige instituut der medezeggenschap ten behoeve van koude socialisatie of nationalisatie. Wil men deze laatste bereiken, dan dient dat niet langs de achterdeur van uitholling der ondernemersbevoegdheden te geschieden. Bij Den Uyl komt dit punt zijdelings ter sprake: „Voor de socialisten, die de publiekrechtelijke organen mede zien als ordeningsinstrumenten van de gemeenschap, betekent de economische medezeggenschap in de bedrijven productschappen een subordinatie van de zeggenschap in de onderneming aan het algemeen belang”. Het gaat er nu maar om tot hoever die subordinatie aan het algemeen belang gaat en wat men algemeen belang noemt. Blijkens een eerder van Den Uyl aangehaalde passage (zie punt 8) dient genoemde subordinatie plaats te vinden, hetzij via de bedrijfsorganen, hetzij via de ondernemingsraden.

Hozeer ik nu genegen ben (zie verder punt 11) de arbeiders binnen de onderneming zoveel mogelijk medezeggenschap te verlenen, ik wijs uitbreiding der bevoegdheden op andere gronden dan de door mij genoemde af. Aangezien het arbeidsrecht al zoveel mogelijk een goede rechtspositie en een rechtvaardig aandeel in het nationale inkomen waarborgt (burgerlijk recht, B.B.A., c.a.o., geleide loonpolitiek, sociale verzekering, prestatiebeloning, winstdeling) en de sociale politiek in toenemende mate de ontplooiingsmogelijkheden verruimt (opleiding, opvoeding, vrije tijdsbesteding), mag worden betwijfeld, of naast deze externe maatregelen ook nog ingrijpende interne nodig zijn. Uit sociaal oogpunt bezien in ieder geval niet in de geest vande door meergenoemde schrijvers voorgestelde. Ook voor het waarborgen der door mij onder 3 genoemde menswaardige behandeling is het toekennen van medebeslissingsrecht in maatregelen op lange termijn niet nodig.

10. Mijn *juridische bezwaren* tegen de voor het medebeslissingsrecht aangevoerde gronden kwamen reeds verspreid ter sprake. Zij betreffen de positie van de arbeider in de onderneming. Wat die onderneming betreft, sommigen spreken alleen maar van de grote onderneming (Ruppert, blz. 114), omdat daarin uiteraard het meeste behoefte aan medezeggenschap bestaat. Het is echter duidelijk, dat een eventueel „recht” op medezeggenschap niet afhankelijk kan zijn van de grootte der onderneming. Het feit, dat men voor zijn voorbeelden meestal de grote onderneming of de naamloze vennootschap kiest, doet vermoeden, dat de juridische gronden zwak zijn en het bij de medezeggenschap binnen de onderneming eigenlijk voornamelijk om de bevordering van goede menselijke verhoudingen gaat. Hierover echter onder punt 11.

Indien men nu niet via de medezeggenschap het karakter van de onderneming en daarmee van onze maatschappelijke orde wil vervormen (zie punt 9), dan ontkomt men niet aan het onloochenbare feit, dat de arbeider door het sluiten van de arbeidsovereenkomst ex art. 1637a B.W. in een dienstverhouding tot zijn werkgever is komen te staan. Het is uitdrukkelijk geen overeenkomst tot het aangaan ener maatschap (ex art. 1655 v. B.W.; vennootschap onder firma of en commandite). De arbeider is juridisch dus gehouden gezag te aanvaarden, d.w.z. verzoeken en bevelen uit te voeren, ook als hij met de inhoud daarvan niet eens is. Voor zover men daarom tegen het karakter der arbeidsovereenkomst bezwaar mocht hebben en juist met de medezeggenschap beoogen dat karakter te veranderen, moge worden opgemerkt, dat de praktijk van het (bedrijfs)leven ook buiten de juridische arbeidsovereenkomst om precies dezelfde gezagsverhoudingen heeft geschapen. Onze samenleving is gebaseerd op de samenwerking van leiders en uitvoerders. Het gezag van de leider en de onderschikking van de uitvoerders zijn het opeent, waarmee alle maatschappelijke instituten zijn opgebouwd. Formeel, materieel, moreel en juridisch gezag.

Dat de uitoefening van gezag misbruiken kent, is logisch en heeft niets te maken met de arbeidsovereenkomst, met onze maatschappelijke orde of de onderneming. Misbruiken zijn de symptomen van het zondige karakter der mensen en zij zullen voorkomen zolang God de mensheid laat voortbestaan. Misbruik van gezag bestond reeds voor de opkomst van het kapitalisme, het bracht koningen en wereldrijken tot verval, het tiert welig, overal waar mensen in gemeenschappen of samenwerkingsverbanden bijeen zijn. Misbruik van gezag komt voor in het gezin, in verenigingen, in de democratie, in ondernemingen tussen directeurs, bedrijfsleiders, chefs, bazen en ondergeschikten. Er is minstens even veel misbruik van gezag bij bazen als bij ondernemers.

Als dus binnen de onderneming medebeslissingsrecht voor „de” arbeider wil introduceren, moet afgevraagd worden waarop men dat wil doen steunen. Wie is „de” arbeider? Zijn dat allen, die in de onderneming onder leiding werkzaam zijn? Wat verwachtten dezen, toen zij in dienst traden echter? Waren zij voor leiding (waarop medebeslissingsrecht toch neerkomt) gequalificeerd? Als zij het zelf niet waren, maar de door hen gekozen leden van de ondernemingsraad wel, vertegenwoordigen deze laatsten in „de factor arbeid”, dan ook al degenen, die tot medeleiden juist niet gequalificeerd zijn?

Men kan voortgaan met vragen stellen. Het is echter wel duidelijk, dat de omvang van iemands recht op medezeggenschap niet bepaald kan worden door het simpele

behoren tot „de factor arbeid”. Hij zal afhankelijk dienen te zijn van iemands inbreng aan kennis en prestatie. De vraag rijst onmiddellijk, of de medezeggenschap dan niet samenhangt met de functie, die de arbeider bekleedt. Het verschil tussen de bevoegdheden van oudere, geschoolde en verantwoordelijkheidsgevoel bezittende krachten en degenen, die dat niet zijn, komt dan van zelf naar voren.

Als men over het verlenen van medebeslissingsrecht binnen de onderneming spreekt, is het goed met voorbeelden te komen. Men denke dan eens aan de samenwerking van smeden, bakkers, textielabrikanten, garagehouders, raadgevende ingenieurs, accountants, wetenschappelijke leiders van researchbureaux, directeurs van vervoersmaatschappijen enz., met de door hen aange trokken arbeidskrachten. Moeten de ondergeschikten in de door Den Uyl, Vermeulen en Ruupert genoemde gevallen medebeslissingsrecht krijgen en een recht van beroep? De vraag stellen is haar beantwoorden. Er bestaat geen grond voor. Op grond van de overeenkomst (of als men dat te formalistisch geredeneerd vindt, op grond van de samenwerkingspraktijk) moeten de uitvoerders verrichten wat de opdrachtgever vraagt. Hij heeft de leiding en draagt de verantwoordelijkheid en zal doorgaans de enige tot leiding gequalificeerde zijn. Medebeslissingsrecht binnen de onderneming met daarop aansluitend gezag van beroep zou neerkomen op de negatie van de gequalificeerde leiding, waaraan het juist te danken is, dat de arbeidsovereenkomst tot stand kwam. Bedoelen de schrijvers werkelijk, dat bijv. een K.L.M. het vliegend en grondpersoneel dient mee te beslissen over de opening van een nieuwe luchtlijn, of het in gebruik nemen van helicopters? Moet het personeel van Philips meebeslissen, als de raad van beheer besluit gramofonplaten te gaan maken? Moet een directie van een brouwerij haar plan om in een ander land een dochtermaatschappij op te richten, een fabriek aan te kopen, of belang te nemen in een bestaande onderneming in stemming brengen? Moet een krant, die een avondeditie opkoopt of een damstijdschrift gaat uitgeven, dit ter beslissing in de ondernemingsraad aan de orde stellen? En wat ten aanzien van het secretariaat van een vakvereniging, waar de algemeensecretaris de aanschaffing van elektrische schrijfmachines wenst, doch de typistes deze nieuwe werkmethode niet willen?

Men kan natuurlijk over deze voorbeelden lachen en zij kunnen op de keper beschouwd wellicht minder gelukkig zijn. Niet ontkend kan echter worden, dat de concrete suggesties van genoemde schrijvers tot analoge voorbeelden moeten voeren, omdat het ene onherroepelijk tot het andere leidt.

Een slotvraag betreft nog de vertegenwoordiging der arbeiders in de ondernemingsraad. Ik wil daarbij niet het netelige vraagstuk van de „representativiteit” der vakvereniging aan de orde stellen, noch het feit dat in verreweg de meeste gevallen de kandidatenlijsten door de vakverenigingen opgemaakt moeten worden. Maar wel stel ik de vraag, of de „vertegenwoordiging” van een beperkt aantal arbeiders in een ondernemingsraad beter waarborgen voor goede leiding van de gehele onderneming (het gaat dus niet om machtsevenwicht of belangenrepresentatie) biedt dan goede organisatie, goede menselijke verhoudingen en verantwoorde hiërarchie. Kan en zal het middel op de duur niet aan precies dezelfde euvelen lijden als thans de vermeende kwaal?

Niet moet worden vergeten, dat een goed oordeel over het beleid doorgaans niet op hetzelfde moment en door de ondergeschikten geveld kan worden. Impopulaire,

„onsociale” en ogenschijnlijk redeloze leiders bleken later vaak een goede blik gehad en met een schijnbaar hardvochtig regime de onderneming groot en sterk gemaakt te hebben. Hoe kunnen nu, vanuit het „algemene belang” bezien, de voor- en nadelen van de zonder en met beslissingsrecht van de arbeiders geleide onderneming tegen elkaar afgewogen worden? Tegenover „slechte” ondernemers kunnen ook „slechte” ondernemingsraden staan. Tegenover de onmiskenbare wenselijkheid om ook in de huidige tijd in uitzonderlijke gevallen iets van een contrôle namens het arbeidersbelang op *dé faits et gestes* van sommige directies mogelijk te maken, staat het even onmiskenbare nadeel, dat deze contrôle in de regel onnodig en inefficiënt zal zijn en zeer verlamvend zal werken.

* *

11. Voor medebeslissingsrecht binnen de onderneming is geen plaats. Het tast de structuur aan en heeft geen grond. Het zet alles op de kaart van een nieuwe „vertegenwoordiging”, welke in aan mensen echter niet gegeven onfeilbaarheid de fouten van de bestaande hiërarchieke vertegenwoordiging zou moeten goedmaken. Het scheidt de vertegenwoordiging van de „factor arbeid”, welke (als men de machts- of belangfactor buiten beschouwing laat, wat moet, als het om *leiding* gaat) als zodanig echter niet bestaat. Er wordt immers van hoog tot laag gearbeid en bij een goed georganiseerde en goed geleide onderneming komt ieder deeltje arbeid tot zijn recht. Bovendien strekt de „leiding” zich daarin reeds uit van de directeur tot de baas.

Waarom het dus bij het streven naar medezeggenschap gaat, is de waarborg, dat iedere arbeider op de hem toekomende plaats tot zijn recht kan komen. Ik noemde reeds enige keren de noodzaak van waarborg van ontplooiing, rechtvaardig aandeel in het nationale inkomen en menswaardige behandeling. Welnu, aan die materiële en geestelijke ontplooiing en die menswaardige behandeling kan de medezeggenschap binnen de onderneming

heel veel doen. Medezeggenschap in de zin van medewetenschap en van adviesbevoegdheid.

Medezeggenschap is echter toch meer dan „zijn zegje doen”, zoals wijlen Slotemaker dat betitelde. Het betekent opgenomen zijn in de gemeenschap, tot zijn recht komen, zijn woord kunnen doen, aangehoord worden. Feitelijk monden medewetenschap en adviesbevoegdheid dus uit in medebeslissingsrecht. Hoe dwaas zou de ondernemer zijn, die een goed advies van zijn ondergeschikte in de wind slaat! Hoe dwaas echter ook om te menen, dat „de factor arbeid” als zodanig naast het tot iedere functie behorende gedelegeerde beslissingsrecht een afzonderlijk beslissingsrecht kan hebben!

Voor-beslissingen is kennis nodig. Maar wat nog belangrijker en zeldzamer is, er moet verantwoordelijkheid bestaan. Deze laatste kan niet groeien zonder vertrouwen en eensgezindheid. Ten slotte is een gezamenlijk belang nodig, waarvoor ieder het de moeite waard vindt zijn best te doen. Uit al deze vereisten volgt al, dat de arbeider minstens even veel plichten als rechten heeft. Plichten en rechten, voortvloeiend uit de overeenkomst, die hij met zijn werkgever heeft gesloten, en in omvang toenemend met het belang zijner functie.

Werkgever en arbeider hebben echter ook met elkaar te maken als staatsburgers, dat is dus als leden der gemeenschap, die jegens elkaar en de samenleving verantwoordelijk zijn. Daarom dienen alle handelingen in een werkgemeenschap rekening te houden met de belangen van de medemens. Hierop berust het recht van de arbeider op medezeggenschap in de zin van medewetenschap en adviesbevoegdheid.

Benadert men vanuit deze achtergrond het vraagstuk der medezeggenschap, dan blijken er binnen de onderneming nog zeer veel mogelijkheden te bestaan, terwijl buiten de onderneming het beginsel onzer staatkundige democratie om verdieping en uitwerking in de bedrijfsorganen dringt.

Rotterdam.

N. E. H. VAN ESVELD.

De conjunctuur in de Verenigde Staten.

De conjuncturele opleving in de Verenigde Staten zette zich tot dusver, blijkens de voortdurende stijging van het reële bruto-nationaal product, onverminderd voort. Zij breidde zich hierbij geleidelijk tot een groter aantal sectoren van het economisch leven uit. Een analyse van de ontwikkeling der verschillende bestanddelen van de totale vraag naar het bruto-nationaal product maakt dit duidelijk. In het eerste kwartaal van dit jaar beperkte de expansie zich, wat de investeringen betreft, nog tot de particuliere woningbouw en de voorraadvorming van het bedrijfsleven en, wat de consumptieve bestedingen betreft, tot de sector der duurzame consumptiegoederen. In het tweede kwartaal daarentegen, vond bij het bedrijfsleven, naast een voortgezette voorraadvorming, tevens een toenemende investering in duurzame productiemiddelen plaats, terwijl het bij de consumptieve bestedingen vnl. de niet-duurzame goederen — welke een aanmerkelijk groter deel van het consumentenbudget opeisen dan de duurzame — waren, waarop de toeneming van de vraag zich richtte. Nog sterker valt deze verbreding van de bedding der hausse op bij een onderzoek naar de bedrijfstakken welke aan de expansie deel hadden. Terwijl in het eerste kwartaal het merendeel van de toeneming der consumptie

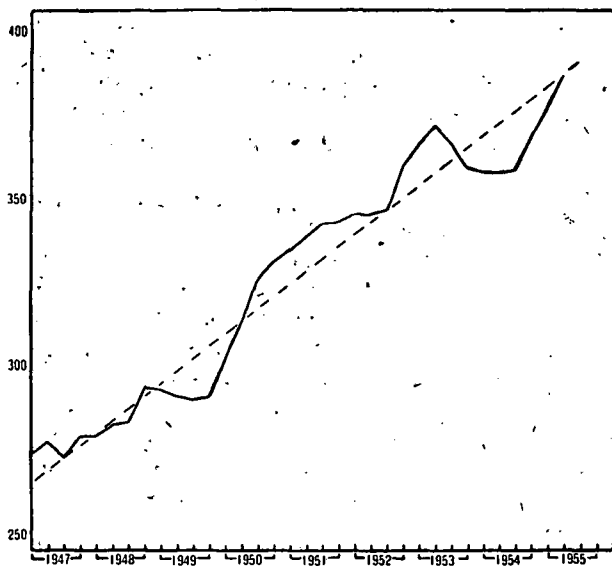
en bedrijfsvoorraden op rekening moest worden geschreven van slechts één bedrijfstak, nl. de automobielindustrie, nam in het tweede kwartaal een groot aantal belangrijke bedrijfstakken, w.o. de machine-industrie, de chemische industrie en de textielindustrie, aan de expansie deel. De meest recente cijfers betreffende de industriële productie tonen aan dat deze tendentie zich in de eerste maanden van het derde kwartaal heeft voortgezet.

In de *intensiteit* van de hausse is tot dusver geen verandering gekomen. Zij is nog steeds minder groot dan vrij algemeen wordt aangenomen. Het reële bruto-nationaal product, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden, steeg in het tweede kwartaal van dit jaar ongeveer in dezelfde mate als in het daaraan voorafgaande kwartaal. Daar het aantal sectoren van het economisch leven, waartoe de opleving zich uitstreckte, toenam, betekent dit dat in enkele sectoren, met name de woningbouw- en de duurzame consumptiegoederensector, de expansiedrang enigszins is afgezwakt.

Wat de huidige *stand* van de conjunctuur betreft, deze is uit de figuren op blz. 857 eenvoudige wijze af te lezen.

Figuur 1a

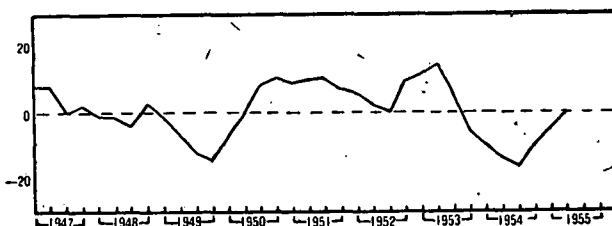
Bruto-nationaal product
(in mrd \$ van 1954)

De getrokken lijn in figuur 1a brengt het verloop van het bruto-nationaal product (uitgedrukt in mrd \$ van 1954) sinds de oorlog in beeld. De gestippelde lijn geeft de geleidelijke, structurele groei van het bruto-nationaal product, als gevolg van de toeneming der beroepsbevolking en de stijging der arbeidsproductiviteit, weer; de afwijkingen van de getrokken lijn t.o.v. de trend geven de conjuncturele ontwikkeling aan. In figuur 1b is deze conjuncturele ontwikkeling nogmaals in beeld gebracht.

Figuur 1b

Bruto-nationaal product in afwijkingen
van de trend
(in mrd \$ van 1954)

Uit deze figuur blijkt dat het bruto-nationaal product zich in het tweede kwartaal van dit jaar ongeveer op de „conjuncturele nul-lijn” bevond, en dat het economisch leven zich toen ongeveer ten halve van de jongste recessie had hersteld. Tevens is uit deze figuur af te lezen dat bij een voortzetting van de hausse in haar huidige — vrij matige — intensiteit, gesteld al dat deze plaats zou vinden, een volledig herstel van de conjunctuur op haar vorige hoogtepunt eerst in het tweede kwartaal van 1956 zou worden bereikt.

In de figuren 2a en 2b is op geheel overeenkomstige wijze het verloop van de industriële productie, waarvan de cijfers tot en met Augustus beschikbaar zijn, getekend. Na het bovenstaande spreken deze figuren voor zichzelf.

Bijzondere uitgave

„E.-S.B.”

★

Hét nummer van 12 October, het 2000e dat wordt uitgebracht, zal geheel gewijd zijn aan de transatlantische Rijksdelen. De economie van Suriname en de Nederlandse Antillen zal in dit nummer door een aantal deskundige auteurs uitvoerig worden belicht.

Mede in verband met het a.s. Koninklijk bezoek aan de West, zal ook dit speciale nummer zeker weer allereerst de aandacht trekken.

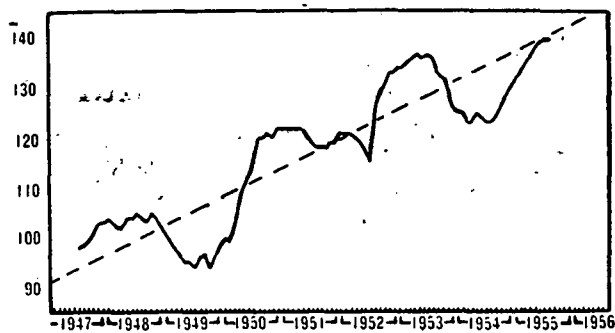
Indien U extra exemplaren wenst te reserveren (voor toezending aan Uw relaties, voor eigen gebruik enz.) gelieve U Uw bestellingen te richten aan

Adm. „E.-S.B.”, P. de Hoochweg 120, Rotterdam

De kosten bedragen f 2,— per exemplaar

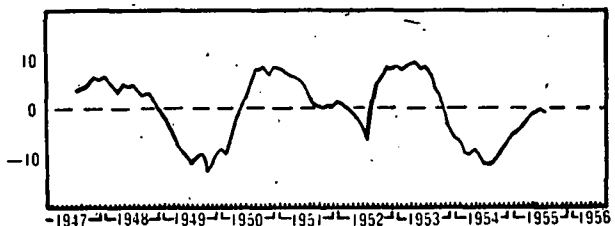
Figuur 2a

Index van de industriële productie
(1947-49 = 100)

Figuur 2b

Index van de industriële productie
in afwijkingen van de trend
(1947-49 = 100)

Met het hierboven verkregen beeld van de algemene bedrijvigheid is de ontwikkeling op de arbeidsmarkt geheel in overeenstemming. Terwijl de werkloosheid, gecorrigeerd voor seizoensinvloeden, medio 1953 ca 2 pCt van de beroepsbevolking beliep, bedroeg zij, na in de jongste recessie tot ruim 5 pCt te zijn opgelopen, in Augustus van dit jaar nog ca 4 pCt. Van enige schaarste aan arbeidskrachten is thans in de Verenigde Staten dan ook geen sprake.

Ook de met toenemende bedrijvigheid gepaard gaande prijsstijging bleef tot dusver van zeer beperkte omvang. De groothandelsprijzen van industrieproducten stegen sinds de recessie tot en met Augustus van dit jaar gemiddeld met ca 2 pCt; de gemiddelde stijging van alle groothandelsprijzen bleef, door de voortdurende daling der agrarische prijzen, beperkt tot $\frac{1}{2}$ pCt, terwijl de kosten van levensonderhoud geen wijziging ondergingen.

In dit licht gezien, wekt het enige verwondering, dat de economische en financiële pers vrij algemeen de conjunctuurphase, waarin de Verenigde Staten thans verkeren, als een extreme, ja zelfs adembenemende, hausse kenschetst waarbij zij zich met bezorgdheid afvraagt of deze hausse geen gevaarlijke over-expansie in zich houdt. Lijkt ons inziens deze vrees voor over-expansie in haar algemeenheid geheel ongegrond, dit neemt uiteraard niet weg, dat op bepaalde plaatsen in het economisch leven van een dergelijke ongezonde over-expansie wel degelijk sprake kan zijn. Zo heeft op de aandelenmarkt, waar ondanks de aanhoudende stijging der dividenden — overigens ook reeds gedurende de recessie van 1953/54 — het rendement van aandelen voortdurend is gezakt, ongetwijfeld een niet onaanzienlijke mate van speculatieve koersopdriving plaats gehad.

Tot besluit enkele opmerkingen over de *voorzichten* van de conjunctuur. De conjuncturele ontwikkeling in de Verenigde Staten wordt de laatste jaren voor een belangrijk deel bepaald door de veranderingen in de omvang der overheidsuitgaven, meer in het bijzonder van die ten behoeve van de defensie. Zowel de hausse van 1950/51 als de recessie van 1953/54 kan goeddeels worden toegeschreven aan de toe- resp. afnemende der defensie-orders, mede via de door haar geïnduceerde voorraadveranderingen bij het bedrijfsleven. De laatste welke door hun veelal speculatieve karakter aan sterke schommelingen onderhevig zijn, kunnen overigens ook een zelfstandige invloed op de conjunctuur uitoefenen. Een conjunctuurprognose, welke immers in feite neer komt op een raming van de totale toekomstige vraag naar het bruto-nationaal product, zal zich daarom allefeerst op bovengenoemde twee bestanddelen dezer vraag, dat zijn dus de overheidsbestedingen en de voorraadvorming door het bedrijfsleven, moeten richten. Wat de andere bestanddelen der totale vraag betreft, de overige investeringen plegen veel geringere schommelingen te vertonen dan de voorraadinvesteringen. Zij passen zich in grote trekken aan het verloop van het bruto-nationaal product aan, zodat zij in het algemeen geen-belangrijke-zelfstandige invloed op de conjunctuur

uitoefenen. Hetzelfde geldt voor de particuliere consumptie, welke binnen vrij enge grenzen bepaald wordt door het beschikbare inkomen, na aftrek van belastingen. De door de Overheid gevoerde belastingpolitiek zou men inmiddels uiteraard weer wel als een zelfstandige conjunctuurfactor kunnen beschouwen.

Een nadere beschouwing dezer conjunctuurcomponenten levert nu het volgende resultaat op. De defensie-uitgaven zullen volgens de Amerikaanse Regering voorlopig niet verder kunnen worden ingekrompen zonder de defensieve kracht van de Verenigde Staten in gevaar te brengen. Zij zullen, ten minste tot medio 1956, op hun huidige peil gehandhaafd blijven. Op de civiele federale uitgaven blijft het bij voortdurende aanwezig streven van de Regering tot bezuiniging nog gericht, hoewel zij reeds zodanig zijn ingekrompen dat dit streven waarschijnlijk niet veel speelruimte meer heeft. De uitgaven van de Staten en de plaatselijke overheden voor wegeaanleg e.d. zullen daarentegen hun geleidelijke, langzame stijging wel voortzetten.

In de bedrijfsvoorraden vond sinds de jongste recessie een overgang plaats van liquidatie via matige aanwas in het eerste kwartaal van dit jaar tot zeer aanzienlijke voorraadvorming in het tweede kwartaal. Het is duidelijk dat deze tendentie geen onbeperkte voortgang kan hebben; wanneer de voorraadvorming in een volgend kwartaal nog aanzienlijker zou zijn, wat, gezien het grillige verloop dat deze conjunctuurcomponent pleegt te vertonen, niet tot de onmogelijkheden behoort, zou zij binnen afzienbare tijd toch weer een vermindering moeten ondergaan. Een verdere stimulans voor de conjunctuur kan van deze factor op iets langere termijn bezwaarlijk meer uitgaan. Anderzijds is, daar de verhouding tussen voorraden en omzet thans nog bepaald laag te noemen is, een voortzetting van de voorraadvorming op ten-naaste bij haar huidige schaal tot 1956 zeer wel mogelijk.

Een belastingverlaging van enige betekenis lijkt ten slotte, gezien het streven van het huidige bewind naar een sluitende begroting, voor medio 1956 niet waarschijnlijk.

Samenvattend kan dus worden gesteld dat van de voor het verdere conjunctuurverloop belangrijkste factoren geen aanmerkelijke stimulans meer te verwachten valt. Het lijkt niet waarschijnlijk dat daarmee de expansie in de overige sectoren van het economisch leven een abrupt einde zal nemen; veeleer zal zij een geleidelijke afzwakking vertonen.

De conclusie uit het bovenstaande moet derhalve luiden dat het bruto-nationaal product, na nog een geringe stijging vertoond te hebben, zich dan tot medio 1956 wel ongeveer op het verkregen peil zal weten te handhaven. Dit betekent dus dat de hausse spoedig een afvlakking zal vertonen, waarna zij in een zeer lichte recessie zal overgaan. De Verenigde Staten zullen dus waarschijnlijk het nieuwe jaar ingaan met een — vooralsnog zeer milde — recessie, gepaard gaande met een geleidelijk weer toenemende werkloosheid.

De verre visserij

Inleiding.

De laatste jaren wordt zowel in Parlement als pers aandacht besteed aan de mogelijkheid van een Nederlandse verre visserij, waaronder wordt verstaan de visserij met trawlers op de visgronden bij IJsland en verderaf gelegen gebieden. Van overheidswege wordt zelfs voor de tweede maal een subsidie op de exploitatiekosten ter beschikking gesteld om de verre visserij door Nederlandse rederijen te bevorderen. Reden te meer om op dit voor een zeevarende mogendheid, als Nederland nog altijd is, belangrijke en interessante onderwerp dieper in te gaan.

Algemeen.

De visserij levert een van de bestanddelen van ons voedsel. In het algemeen is de voedselvoorziening een belangrijk onderwerp: niet minder dan ongeveer 40 pCt van de gezinsuitgaven is bestemd voor het kopen van voedsel. Uit onderzoekingen van de O.E.E.C. ¹⁾ blijkt, dat de totale uitgaven voor voedsel stijgen. Dit is niet alleen een gevolg van de toeneming der bevolking, doch eveneens van een stijging per hoofd der bevolking. Daarbij valt op te merken een verschuiving naar duurder voedsel (melk, vlees, zuivelproducten, eieren) en hogere distributiekosten (meer service: voor het gebruik gereed product enz.). Voorts is van grote betekenis het verloop van het inkomen. De inkomenselasticiteit van de vraag naar voedingsmiddelen is voor tal van landen iets groter dan 1. Bij verhoging van het inkomen stijgt de vraag naar voedsel dus naar verhouding iets meer.

Een van de belangrijkste nutriënten is dierlijk eiwit. In ons land is blijkens uitlatingen van voedingsdeskundigen het verbruik van dierlijk eiwit te gering. Dit geldt met name voor de minder koopkrachtige consumenten.

TABEL 1.

Eiwitverbruik per hoofd per dag in grammen in enige Westeuropese landen

	Totaal		Waarvan dierlijk eiwit	
	vóór 1940	1953/54	vóór 1940	1953/54
1. Noorwegen	90	96	49	54
2. Zweden	93	87	59	54
3. Denemarken	91	91	57	50
4. Groot-Brittannië	80	85	44	46
5. Duitsland	85	79	43	40
6. Nederland	80	79	41	40
7. België	84	86	34	42
8. Frankrijk	97	97	43	45

Bron: O.E.E.C. Report on the economic situation, 1954, in food and agriculture.

Hieruit blijkt, dat Nederland en België vóór de oorlog het laagste verbruik van dierlijk eiwit hadden. Voor Nederland ligt het thans zelfs nog iets lager. Voor België heeft zich daarentegen sinds de bevrijding een belangrijke stijging voorgedaan, zonder nochtans een voldoende hoogte te hebben bereikt.

Voor de visserij, met name voor de verre visserij, ligt hier een taak om mede te helpen voorzien in het tekort. Immers, voor de vele, minder koopkrachtige consumenten is een goedkope bron van dierlijk eiwit nodig. Zoals nog nader zal blijken kan de verre visserij daarin voorzien.

Overzicht van de visserij.

Dank zij de werkzaamheden van de F.A.O. is het mogelijk inzicht te verkrijgen in de visserij over de gehele wereld en de tendenties, welke zich in deze tak van bedrijf voordoen.

¹⁾ Report on the economic situation, 1954, in food and agriculture.

TABEL 2.

Totale aanvoer van vis in mrd kg

Totale aanvoer	27,1
waarvan:	
1. Noordelijk halfrond	
a. Noord-Amerika	3,5
b. Europa	7,2
c. Azië	11,7
d. U.S.S.R.	2,5
2. Zuidelijk halfrond	
a. Zuid-Amerika	0,6
b. Afrika	1,5
c. Oceanië	0,1

Bron: F.A.O., Yearbook of Fishery Statistics 1952/53.

Van het totaal is ongeveer 3 mrd kg afkomstig van de zoetwatervisserij, voornamelijk in Azië.

Het blijkt, dat de zeevisserij hoofdzakelijk op het Noordelijk halfrond wordt uitgeoefend. Men neemt aan, dat de productie kan worden verdubbeld door ook het Zuidelijk halfrond te exploiteren.

De Westeuropese visserij.

Van de betekenis van de zeevisserij van de voornaamste Westeuropese landen geeft tabel 3 een overzicht.

TABEL 3.

Aan-, in- en uitvoer van het verbruik van zeevis

	Aanvoer 1951 a)	Uitvoer 1951 b)		Invoer 1951 b)		Verbruik in kg per hoofd der bevolking gem. 1953/54.
		Vers en bevroren	Bewerkt	Vers en bevroren	Bewerkt	
1. Noorwegen	1.819	126	164	2	2	40,0
2. Zweden	200	36	15	7	22	20,1
3. Denemarken	292	91	11	17	11	13,7
4. IJsland	418	89	58	—	—	50,0
5. Groot-Brittannië	1.086	10	42	158	6	23,0
6. Duitsland	680	5	—	85	21	12,3
7. Nederland	280	17	57	5	1	9,2
8. België	57	5	1	11	15	12,2 d)
9. Frankrijk	464	1 c)	7 c)	15 c)	7	9,7

Bronnen: F.A.O., Yearbook of Fishery Statistics 1950/51 (aan-, in- en uitvoer). O.E.E.C., Basic Statistics of Food and Agriculture (verbruik, uitgedrukt in aangevoerd gewicht).

a) incl. schaal- en schelpdieren; b) excl. schaal- en schelpdieren; c) gem. over 1947-'50; d) deze raming is o.i. 3 kg te hoog.

Hieruit blijkt, dat het visverbruik het hoogst is in landen met een hoog verbruik van dierlijk eiwit. In Nederland is het visverbruik laag.

Noorwegen, Engeland en Duitsland zijn de belangrijkste visserijlanden. Hiervan zijn Engeland en Duitsland bovendien nog belangrijke importeurs van vis.

Noorwegen, IJsland en Denemarken zijn de belangrijkste exportlanden. Nederland heeft een belangrijke uitvoer van zoute haring.

TABEL 4.

Het verloop van de aanvoer van vis in West-Europa (excl. schaal- en schelpdieren)

	1913	1938	1951	1951 in pCt van 1913
1. Noorwegen	732	1.202	1.823	249
2. Zweden	73	122	180	247
3. Denemarken	64	85	259	400
4. IJsland	92	301	443	481
5. Groot-Brittannië	1.218	1.064	1.066	88
6. Duitsland	181	643	630	342
7. Nederland	147	153	187	127
8. België	13	38	55	423
9. Frankrijk a)	193	327	373	193
10. Overige landen	73	313	757	1.037
Totaal	2.786	4.248	5.773	207

Bron: Bulletin Statistique des Pêches Maritimes des Pays du Nord et de l'Ouest de l'Europe.

a) Excl. Middellandse Zee-visserij.

Hieruit blijkt, dat de totale Westeuropese aanvoer in ongeveer 40 jaar is verdubbeld. Engeland en Nederland zijn hierbij achtergebleven. Voor Engeland is dit veroorzaakt door de achteruitgang van de haringdrijfnetvisserij ten gevolge van het verlies van de export van zoute haring naar Oosteuropese landen. Nederland is relatief achtergebleven doordat het niet deelneemt aan de exploitatie van nieuwe verderaf gelegen visgronden, de verre visserij.

IJsland, Denemarken en Duitsland zijn nieuw opgekomen visserijlanden. Hiervan heeft Denemarken de visserij tijdens de tweede wereldoorlog aanzienlijk uitgebreid.

TABEL 5.

Overzicht van de vangsten van haring en verse zeevis per visgrond in 1951 (excl. schaal- en schelpdieren)

	Totaal		Waarvan				pCt haring van de totale vangst per visgrond
	mln kg	pCt	Haring		Verse zeevis		
			mln kg	pCt	mln kg	pCt	
1. Noordzee	1.752	30	1.220	56	532	15	69
2. Oostzee, Kattegat	357	6	117	5	240	7	32
3. Ierse Zee	32	1	3	—	29	1	—
4. IJsland en Faroer	858	15	106	5	752	21	12
5. Noorse kust ..	1.153	20	613	29	540	15	53
6. Barentssee ..	321	6	7	—	314	9	—
7. Spitsbergen, Bereneilanden	124	2	—	—	124	3	—
8. Groenland ..	106	2	—	—	106	3	—
9. Newfoundland	153	3	—	—	153	4	—
10. Overige gronden a)	917	15	102	5	815	22	—
Totaal	5.773	100	2.168	100	3.605	100	37

Bron: Bulletin Statistique des Pêches Maritimes, 1951.

a) Golf van Biscage, Portugese kust e.a. kleinere visgronden.

Duidelijk blijkt, dat de Noordzee een echte haringvijver is geworden. Meer dan tweederde van de aanvoer bestaat uit haring. Voor de vangst van verse zeevis is de Noordzee slechts van bescheiden betekenis. Met name de gronden bij IJsland en verder Noordelijk zijn voor de vangst van verse zeevis van toenemend belang geworden.

TABEL 6.

Westeuropese aanvoer van demersale vis in 1951 (alle vis excl. haring, makreel en andere haringachtigen)

	Totaal	Noordzee	Oostzee, Kattegat	Ierse Zee	IJsland Faroer	Noorse kust	Barentssee	Spitsbergen, Bereneilanden	Groenland	Newfoundland	Overige visgronden
1. Noorwegen	593	27	2	—	6	423	95	3	37	—	—
2. Zweden	57	17	40	—	—	—	—	—	—	—	—
3. Denemarken	217	79	131	—	1	—	1	—	5	—	—
4. IJsland	358	—	—	—	342	—	—	3	13	—	—
5. Groot-Brittannië	882	197	—	21	234	41	177	114	15	—	83
6. Duitsland	301	31	12	—	152	67	35	4	—	—	—
7. Nederland	46	42	—	—	1	—	1	—	—	—	2
8. België	44	25	—	1	16	—	—	—	—	—	2
9. Frankrijk	168	44	—	—	—	—	5	—	22	—	97
10. Overige landen ..	439	—	3	6	—	1	—	—	18	153	258
Totaal	3105	482	188	28	752	532	314	124	110	153	442

Bron: Bulletin Statistique des Pêches Maritimes, 1951.

Voor de aanvoer van verse zeevis is Nederland vrijwel uitsluitend op de Noordzee aangewezen, België in belangrijke mate. Voor Engeland en Duitsland daarentegen is voor de aanvoer van verse zeevis de verre visserij hoofzaak. Slechts resp. 20. en 10 pCt is afkomstig van de Noordzee. Nederland neemt een wel zeer eenzijdige positie in.

Het karakter van de Noordzevisserij op verse zeevis.

Op de Noordzee worden korte reizen gemaakt, waar-

door een goede kwaliteit vis wordt aangevoerd in een grote sortering rond- en platvis. De vangsten zijn betrekkelijk klein als gevolg van een zekere mate van overbevissing.

De Noordzee levert een typisch kwaliteitsproduct, dat over de visafslag wordt verkocht aan groothandelaren, die een niet onbelangrijk deel van de aanvoer exporteren. De goede kwaliteit en de beperkte vangsten zijn oorzaak, dat de prijs van Noordzevis betrekkelijk hoog is. Dit karakter van luxe product is typisch voor de Noordzevisserij op verse zeevis. Het gehele bedrijf is daarop ingesteld. De visserij wordt uitgeoefend met klein en middelgroot bedrijf. Er is arbeidsverdeling tussen producent en groothandel.

De ontwikkeling van de verre visserij.

Naarmate de bevolking toenam en de transportmiddelen verbeterden werden de afzetmogelijkheden voor verse vis groter. In het bijzonder de behoefte aan goedkope vis nam toe. De Noordzevisserij bood daartoe geen mogelijkheden. Daarentegen wel de visserij bij IJsland en verderaf gelegen gronden.

Met zeilschepen had men reeds eerder de verre visserij uitgeoefend, doch ter zoute; de vis werd aan boord gezouten. Voor de aanvoer van verse vis was de afstand te groot. Met de opkomst van de stoomtrawlers aan het eind van de vorige eeuw werd het mogelijk vis van verafgelegen visgronden vers aan te voeren. Dit heeft geleid tot een dynamische ontwikkeling van de verre visserij, waarvan het eind nog niet is bereikt.

Het probleem van de verre visserij is hoe de vis in grote hoeveelheden in zo goed mogelijke kwaliteit aan te voeren. Daartoe heeft de trawler een belangrijke ontwikkeling doorgemaakt. Gedurende de eerste decennia van deze eeuw werd uitsluitend met stoomtrawlers gevaren. Toen omstreeks 1930 de motor voor de visserij voldoende bedrijfszeker werd, verschenen de motorkotter en de motortrawler. In de Nederlandse zeevisserij werd de kleinere stoomtrawler van de rederij verdrongen door de motorkotter van de kleine zelfstandige visser (schipper-eigenaar). De grotere stoomtrawlers van de rederijen worden langzamerhand geheel verdrongen door motortrawlers, welke goedkoper zijn in exploitatie. In andere landen, met name in Engeland en Duitsland heeft de stoomtrawler zich tot voor kort kunnen handhaven, aangezien de kolenprijs voor de visserij van overheidswege in die landen laag was gesteld. Hieraan is de laatste jaren een eind gekomen. In Engeland gaat men thans veelal over tot stookolie als brandstof. In Duitsland worden vele motortrawlers gebouwd.

Het machinevermogen en de vaarsnelheid is in de loop der jaren steeds hoger opgevoerd. Thans bouwen de rederijen voornamelijk trawlers van 600 à 700 BRT met een machinevermogen van 1.000 à 1.200 pk. Deze kunnen een snelheid bereiken van 13 à 14 knopen. Het laadvermogen bedraagt 250 tot 300 ton vis. Er wordt gevist met een bemanning van 24 koppen. De prijs van een dergelijke trawler bedraagt ongeveer f 2 mln.

Het bezwaar van deze verre visserijtrawler is, dat tegenover 14 à 15 vaardagen voor heen- en terugreis slechts 6 à 7 visdagen staan. Bovendien is bij aanvoer de eerst gevangen vis al 12 à 14 dagen oud, hetgeen de kwaliteit ongunstig beïnvloedt.

Reeds geruime tijd wordt gezocht naar een scheepstype, waarmede langer op de visgrond kan worden gevist, zodat de verhouding vaar- en visdagen economisch gunstiger

wordt en bovendien de vis in betere kwaliteit kan worden aangevoerd. Men tracht dit thans te bereiken met een vriestrawler, een fabrieksschip, waarmee de vis wordt gevangen en onmiddellijk na de vangst aan boord verwerkt tot visfilets en diepgevroren. Een Engelse walvisvaartrederij heeft vorig jaar een dergelijk schip, de „Fairtry”, in bedrijf gebracht. Rusland laat thans een aanzienlijk aantal fabriekstrawlers op Duitse scheepswerven bouwen. Deze trawlers zijn ongeveer 2.500 BRT groot en kosten ongeveer f 6 mln. Met een bemanning van 80 à 100 koppen blijft men 2 à 3 maanden op zee en voert dan 500 à 600 ton diepgevroren filets en een grote hoeveelheid vismeel en visolie aan.

Ongetwijfeld zal de vriestrawler in de komende jaren de gewone trawler voor de verre visserij gaan verdringen. Er moet echter nog veel ervaring met deze schepen worden opgedaan. Voorts moet voor het product, diepgevroren filets, een afzetgebied worden geschapen, d.w.z. dat grote investeringen nodig zullen zijn in een zgn. vriesketting, koelhuizen en transportmiddelen om de filets bij -20°C zonder temperatuurschommelingen van de vriestrawler naar de consument te brengen. Momenteel beschikken alleen de Verenigde Staten over een uitgebreide vriesketting en geraakt het publiek daar ingesteld op het verbruik van diepvriesvis.

In West-Europa is nog geen vriesketting van voldoende betekenis aanwezig. Het moge echter duidelijk zijn, dat voor diepgevroren vis van fabriekstrawlers een belangrijke toekomst is weggelegd. Immers, door de gunstige wijziging in de verhouding tussen vaar- en visdagen wordt de productiviteit aanzienlijk verhoogd en zal de diepgevroren vis van veraf gelegen visgronden, ondanks de kosten van vriezen en vriesketting, goedkoop kunnen worden afgeleverd als massaproduct, waarmee ook de minder koopkrachtige groepen van de bevolking zullen kunnen worden bereikt.

Het karakter van de verre visserij.

a. Ten aanzien van de afzet:

In tegenstelling tot de Noordzeevisserij, welke een uitgebreide sortering rond- en platvis van bijzondere kwaliteit oplevert, zij het in kleinere vangsten en daardoor duur, verschaft de verre visserij een uniform goedkoop massaproduct van goede kwaliteit.

De vangst van de verre visserij is eenzijdig samengesteld uit rondvis, voornamelijk kabeljauw, roodbaars en koolvis, welke in grote hoeveelheden worden gevangen. Deze vis bestaat uit grote exemplaren, welke mede door het langdurig bewaren in ijs niet op de gebruikelijke manier, als met Noordzeevis het geval is, in de handel kan worden gebracht. Onmiddellijk na de aanvoer wordt de vis gefileerd en de verse filets in de handel gebracht. Dit geeft bovendien een belangrijke besparing op de transportkosten, terwijl het visafval (ongeveer tweederde deel van het gewicht) tot vismeel en -olie wordt verwerkt en een belangrijke bron van neveninkomsten is.

Dank zij de grote vangsten en de industriële bewerking van de vis heeft de verre visserij zich kunnen ontwikkelen tot de leverancier van een goedkoop volksvoedsel: verse visfilets, en is daardoor de ruggegraat van de Engelse en de Duitse zeevisserij geworden.

In de literatuur vonden wij onderstaande vergelijkingen tussen concurrerende eiwitrijke voedingsmiddelen.

Hieruit blijkt, dat vis van de verre visserij in West-Duitsland een bron voor goedkoop dierlijk eiwit is. Voor verse Noordzee-rondvis zou de prijs per kg dierlijk eiwit uiteraard aanzienlijk hoger liggen.

TABEL 7.

Prijs per kg dierlijk eiwit van eiwitrijke voedingsmiddelen, volgens de gemiddelde kleinhandelsprijzen in West-Duitsland in 1951

1. Kabeljauwfilets	8,4 D.M.
2. Volle melk	10,9 D.M.
3. Rundvlees	20,9 D.M.
4. Eieren	28,8 D.M.

Bron: Mitteilungen des Wirtschaftswissenschaftlichen Instituts der Gewerkschaften, September 1952.

TABEL 8.

Kosten voor de consument van 1 liter volle melk, vergeleken met de kosten, zonder en met regeringssubsidie, van enkele andere voedingsmiddelen, tot een hoeveelheid overeenkomende met de calorische waarde van 1 liter volle melk

	1938	1948		Nodige hoeveelheid
		Met regeringssubsidie	Zonder regeringssubsidie	
1. Volle melk	f 0,11*		f 0,26	1 liter
2. Rundvlees	„ 0,54		„ 0,86	320 gram
3. Schelvis	„ 0,64*	f 0,74	„ 1,32	1.370 gram
4. Eieren	„ 0,45		„ 1,33	9,2 stuks

Bron: Betekenis en bestemming der Nederlandse melk- en zuivelproductie, 1950

Uit deze vergelijking van enige eiwitrijke voedingsmiddelen op basis van calorische waarde blijkt nog eens duidelijk welk een ongunstige plaats verse Noordzeevis in Nederland inneemt.

Maakt men naast deze technische vergelijkingen een economische vergelijking dan blijkt, dat de huisvrouw vlees hoger waardeert dan vis. Dit is begrijpelijk. Immers, de bereiding van vlees is gemakkelijker. In Nederland heeft dit er toe geleid, dat de dure verse Noordzeevis in het algemeen een gelegenhedenvoedsel is. Wil men vis een vaste plaats op het menu geven dan zal men hier te lande lering kunnen trekken uit de ervaringen in het buitenland. De huisvrouw vraagt thans om allerlei redenen een panklaar product. Daarom is het gewenst uitsluitend visfilets in de handel te brengen, welke van goede kwaliteit en inderdaad graatloos zijn. Is aan deze voorwaarden voldaan, dan zal men er rekening mede moeten houden, dat een vismaaltijd de huisvrouw iets meer te doen geeft dan voor een vleesmaaltijd nodig is (afzonderlijke saus). Om de weerstand te overwinnen is het gewenst met de prijs concurrerend op te treden. De praktijk elders heeft geleerd, dat de huisvrouw een- of tweemaal per week visfilets gaat kopen als de prijs daarvan ongeveer 30 à 50 pCt van de prijs van vlees bedraagt. Houdt men er rekening mede, dat vis licht verteerbaar is, zodat als regel per persoon een dubbele hoeveelheid t.o.v. vlees wordt geconsumeerd, dan zal bij genoemde prijsverhouding een vismaaltijd niet duurder zijn dan een vleesmaaltijd. In vele maanden van het jaar, als er ruime aanvoer is, goedkoper.

De vraag naar verse zeevis is elastisch, zodat er nog voldoende afzetmogelijkheden kunnen worden ontwikkeld, mits aan de genoemde voorwaarden wordt voldaan.

b. T.a.v. de aanvoer:

De uitoefening van de verre visserij brengt grote investeringen met zich in de vloot; het is een kapitaalintensief bedrijf.

De voortdurende toeneming van de aanvoer heeft er echter in het buitenland toe geleid, dat de producent t.o.v. de afzet van zijn product geen passieve houding kan aannemen, doch zich actief met de afzet moest gaan bezighouden teneinde pousserend te kunnen optreden.

Daaruit is een verticale opbouw van de verre visserij-industrie ontstaan, welke men in het buitenland van essentiële betekenis acht. Het gevolg is, dat de verre visserij niet alleen gekenmerkt wordt door grote investeringen in de vloot, doch eveneens in het afzetapparaat. Deze laatste investeringen zullen nog groter worden naarmate de overgang van verse naar diepgevroren vis plaats heeft en een kostbare vriesketting moet worden aangelegd.

Wil men het karakter van de verre visserij t.o.v. de Noordzeeverisserij nader bepalen dan zou men de verre visserij kunnen vergelijken met de confectie-industrie en de Noordzeeverisserij met de maatkleermaker. De verre visserij levert een min of meer uniform massaproduct van goede kwaliteit tegen een lage prijs voor de minder koopkrachtige groepen van de bevolking. De Noordzeeverisserij levert een kwaliteitsproduct voor koopkrachtiger consumenten.

Met de verre visserij bevindt men zich in het vlak van de moderne grootindustrie.

Is de verre visserij rendabel?

De visserij is in het algemeen een conjunctuurgevoelig bedrijf. Hiermede zal men bij het beoordelen van de rentabiliteit van deze tak van nijverheid steeds rekening moeten houden.

Opvallend is, dat zowel in Engeland als in Duitsland de Noordzeeverisserij door de Overheid wordt gesubsidieerd, zowel t.a.v. de exploitatiekosten als t.a.v. de bouw van nieuwe schepen. De verre visserij daarentegen wordt niet gesubsidieerd en blijkt ook geen subsidie nodig te hebben. De Engelse verre visserij-vloot bestaat thans voor de helft uit na de oorlog gebouwde trawlers. De Duitse vloot bestaat zelfs bijna uitsluitend uit nieuwe schepen. Wijst dit op zichzelf reeds op een gunstige economische situatie, uit jaarverslagen en publicaties blijkt, dat bevredigende bedrijfsresultaten worden behaald. Hieruit kan zonder meer worden geconcludeerd, dat de verre visserij normaliter een, zij het conjunctuurgevoelige, rendabele tak van industrie is.

Is een Nederlandse verre visserij mogelijk?

Aan de visserij bij IJsland heeft Nederland in vroegere eeuwen reeds deelgenomen met „buizen” in de zomermaanden ²⁾. De vis werd echter aan boord gezouten. De afstand was te groot om de vis vers te kunnen aanvoeren.

Met stoomtrawlers werden vóór 1930 in voorjaar en zomer nog enige reizen, ten dele „ter zoute”, naar de visgronden bij IJsland gemaakt. Toen dit omstreeks 1930 niet meer rendabel bleek werden deze reizen gestaakt.

Met financiële overheidssteun is gepoogd de verre visserij met Nederlandse trawlers aan te moedigen. Dit

heeft echter niet tot succes geleid. Een belangrijke poging na de bevrijding werd gedaan met een nieuwe onderneming, de „Verre Visserij Maatschappij” te IJmuiden. Om verschillende redenen was men echter genoodzaakt deze poging te staken.

Na hetgeen reeds t.a.v. de verre visserij werd uiteengezet moge het duidelijk zijn, dat er in het algemeen geen reden is om te veronderstellen, dat een Nederlandse verre visserij niet zou kunnen slagen. Wel is het duidelijk, dat de verre visserij totaal andere eisen stelt dan de Noordzeeverisserij. De verre visserij is een kapitaalintensieve industrie, waarmede in Nederland een nieuwe groep consumenten kan worden bereikt. Uit dien hoofde zou de aanvoer van vis van de verre visserij een additioneel karakter hebben. In het bijzonder de minder koopkrachtigen kunnen worden bereikt. Dit betreft dus die groepen van consumenten, wier verbruik van dierlijk eiwit volgens voedingsdeskundigen te gering is.

De Nederlandse vissersvloot telt thans geen trawlers, waarmede een rendabele verre visserij mogelijk is. Evenmin heeft onze bemanning voldoende kennis van en ervaring op de verre visserijgronden. Een lange aanlooptijd en daarmede gepaard gaande aanloopkosten zijn dus onvermijdelijk. In verband hiermede ware het geen overwegend bezwaar met enkele der bestaande trawlers, welke technisch geschikt zijn voor de visserij bij IJsland, met de verre visserij een aanvang te maken. In afwachting van de bouw van moderne schepen en de opbouw van de afzet zou dan reeds ervaring en kennis kunnen worden opgedaan.

Slotbeschouwing.

Het doet enigszins vreemd aan, dat een belangrijke zeevarende mogendheid als Nederland met een zo gunstige ligging t.o.v. nabij en verafgelegen visgronden en afzetgebieden vrijwel niet deelneemt aan de verre visserij en daardoor in de afgelopen decennia als visserijland zelfs relatief is achteruitgegaan.

Het moge na het voorafgaande duidelijk zijn, dat de verre visserij ook voor ons land mogelijkheden biedt en in verband met het te geringe verbruik van dierlijk eiwit door de minder koopkrachtige groepen van de bevolking zelfs gewenst is.

De verre visserij-industrie stelt echter totaal andere eisen dan de bestaande Noordzeeverisserij. Behalve investering van enige tientallen miljoenen guldens in vloot en afzetapparaat is gedegen inzicht in de economie van deze nieuwe industrie een essentiële voorwaarde voor het slagen.

In verband met de verdergaande liberalisatie en e.v. Westeuropese integratie in een verdere toekomst is het voor Nederland reeds laat om de verre visserij nog aan te vangen, doch nog niet te laat.

Scheveningen.

A. G. U. HILDEBRANDT.

²⁾ Dr. H. A. H. Kranenburg, „De zeevisscherij van Holland in de tijd der Republiek”, Amsterdam 1951.

Bevordering van de productiviteit in het midden- en kleinbedrijf in detailhandel en ambacht

Inleiding.

Het is bekend, dat aan de bevordering van de productiviteit in het Nederlandse bedrijfsleven gedurende een aantal jaren veel aandacht wordt besteed. Het is geen toeval, dat deze aandacht later dan t.a.v. andere sectoren in het bedrijfsleven het geval was, betrekking had op de detailhandel en het ambacht, en met name de midden- en kleinbedrijven.

De oorlog heeft weliswaar ook laatstbedoelde sector geenszins ongerept gelaten. Dat neemt niet weg, dat het productie-apparaat in de industriële en agrarische sector in het algemeen grotere klappen heeft gekregen en bovendien ook ten gevolge van de stilstand in de ontwikkeling van de productiemethoden aldaar een grote achterstand vertoonde.

Waar in de eerste jaren na de oorlog voorts bevordering van de productiviteit vrijwel identiek was met verhoging van de productie is het geen wonder, dat de opbouw van industrie en landbouw in de eerste plaats ter hand moest worden genomen.

Misschien hebben ook toevallige oorzaken een rol gespeeld. Hoe dan ook, eerst in de zomer van 1953 kwam een plan gereed voor het besteden van de Amerikaanse gelden uit het zgn. Moody-fonds¹⁾. Een bedrag van ongeveer f 1,2 mln werd beschikbaar gesteld voor de verbetering van de productiviteit in de sector van kleinhandel²⁾ en ambacht. Deze gelden vormen een welkome bijdrage voor het uitvoeren van een extra-werkplan naast die werkzaamheden, welke door het Economisch Instituut voor de Middenstand sinds jaren worden verricht t.b.v. de verbetering van het bedrijfsbeheer.

De individuele ondernemer in het klein- en middenbedrijf, die zijn bedrijf goed leidt, kan aan de hand van de bedrijfsresultaten en van andere gegevens van zijn bedrijf de bedrijfsvoering beoordelen en verbeteren. Als regel zullen hem echter de nodige maatstaven en richtlijnen (grotendeels) ontbreken indien hij de bedrijfsresultaten niet kan vergelijken met de uitkomsten van — zo goed mogelijk — vergelijkbare bedrijven.

Het bevorderen van de productiviteit gaat dan ook in het algemeen gesproken in de richting van het verzamelen, analyseren en vergelijken van bedrijfseconomische (en eventueel technische) gegevens van groepen bedrijven, teneinde daaraan normen en richtlijnen te ontleen.

Enkele concrete werkzaamheden ter bevordering van de productiviteit.

A. Moody-projecten.

Met het doen uitvoeren dezer projecten is belast de Coördinatie-Commissie voor productiviteitsonderzoeken in detailhandel en ambacht. De projecten worden door verschillende instellingen uitgevoerd.

Een nauwe samenwerking met het E.I.M. is gewaarborgd omdat de Voorzitter en de algemeen directeur van dit instituut in bedoelde commissie zitting hebben.

Tweederde der gelden worden besteed aan de onderzoeken; éénderde aan de overdracht van de hieruit

¹⁾ Zie Productiviteitsnota, behorende bij de Rijksbegroting voor het dienstjaar 1954, getiteld: „Het beleid ter zake van de productiviteit in Nederland 1951-53”.
²⁾ Met uitzondering van één project dat betrekking heeft op de groothandel in levensmiddelen, doch welker problemen nauw samenhangen met het project kleinhandel in levensmiddelen.

verkregen kennis aan de bedrijfsgenoten (het project Propaganda en voorlichting).

De Amerikanen zijn nuchtere mensen en het wekt dan ook geen verbazing dat men een zo grote plaats heeft ingeruimd aan de voorlichting aan de bedrijven.

Er zijn 10 onderzoekprojecten. Zonder een opsomming te geven van de inhoud van elk dezer onderzoeken zal getracht worden door middel van onderstaande groepering een indruk te geven van de bedoeling dezer studies.

1. detailhandel.

T.a.v. de detailhandel in *levensmiddelen* wordt naast het onderzoek in de normale bedieningszaken in het bijzonder ook aandacht besteed aan de methode van zelfbediening.

De belangrijkste te bestuderen aspecten zijn:

- het gebruik van de arbeid;
- de benutting van winkel- en magazijnruimte;
- de samenstelling van het assortiment; grootte van de voorraad;
- emballage en verpakking;
- de zgn. „lekkage”.

Voor de detailhandel in *schoenen* liggen de problemen vanzelfsprekend enigszins anders. Doch ook hier gaat het hoofdzakelijk om de aspecten genoemd onder a, b en c en voorts om de wijze van verkoop.

2. ambacht, gecombineerd met detailhandel.

T.a.v. het *bakkers*bedrijf heeft het onderzoek een meer technische inslag. Het project omvat het speuren naar de meest geschikte materialen voor bakplaten e.d. en het construeren van machines, geschikt voor toepassing in het klein- en middenbedrijf. Het onderzoek in het *slagers*bedrijf behelst uitbreiding van laboratoriumresearch, waardoor directe aanwijzingen aan de bedrijven die monsters laten onderzoeken kunnen worden gegeven. Een onderdeel van dit project betreft het probleem, uit de overtollige vetten een goed spijsvet te bereiden en daarvoor afzet te vinden.

3. projecten, die op meerdere branches betrekking hebben.

- het vraagstuk van de doelmatige „uitbreng”. Het bezorgen aan huis vindt in ons land toepassing op grote schaal. Het loont de moeite na te gaan onder welke omstandigheden en voorwaarden deze service bedrijfseconomisch verantwoord is en voorts welke mogelijkheden er bestaan om de doelmatigheid in de bestaande methoden te verbeteren.

- doelmatige verpakkingsmethoden in de levensmiddelenbranche.

Emballage en verpakking vormt een onderdeel zowel van het project detailhandel als van het project groothandel in levensmiddelen. Aangezien het vraagstuk van betekenis is voor het gehele traject van fabrikant tot consument is hiervoor een afzonderlijk project ontworpen, dat in nauwe samenwerking met de beide eerder genoemde zal worden uitgevoerd.

c. het ontwerpen en invoeren van uniforme boekhoud- en calculatieschema's. Voor verbetering in het bedrijfsbeheer is bedrijfsvergelijking één van de beste hulpmiddelen. Om bedrijfsvergelijking mogelijk te maken is het nodig dat er voor de desbetreffende branche een uniforme boekhouding (en wat de ambachtsbranches betreft ook een uniform calculatieschema) in gebruik is. De ontworpen boekhouding moet voorzien zijn van een duidelijke handleiding opdat de inhoud van de kostenrubrieken ook in de praktijk gelijk zal zijn. Het doen invoeren van deze boekhoudingen heeft, afgezien van het grote belang van de vergelijkbaarheid, op zichzelf reeds de betekenis dat de middenstanders meer begrip voor de boekhouding als hulpmiddel voor de bedrijfsvoering gaan krijgen.

4. propaganda en voorlichting.

Terecht is een groot deel (éénderde) van het totale bedrag van dit laatste project beschikbaar gesteld.

Het doel van alle bovengenoemde onderzoeken is ten slotte om de verkregen resultaten op een zodanige wijze ter kennis te brengen van de ondernemers dat ze op grote schaal toepassing zullen vinden.

Het publiceren van de rapporten, die de conclusies en aanbevelingen van de onderzoeken bevatten zal hiertoe niet voldoende zijn. Daarnaast zullen geschriften in populairere vorm in brede kring worden verspreid en zullen vooral ook mondelinge cursussen moeten worden georganiseerd.

T.a.v. de Moody-projecten zijn, wat dit alles betreft, nog geen ervaringen verkregen³⁾. Er is echter een zeer geslaagde voorloper geweest, welke is voortgevloeid uit een cursus van de E.P.A. in Parijs.

B. Cursussen van de European Productivity Agency.

Onder de titel „Productiviteitscursus detailhandel 1955” is voor een aantal „non-food” branches een cursus georganiseerd in 5 steden in ons land, waar door 5 Amerikaanse deskundigen op het gebied van de detailhandel (elk dezer was gespecialiseerd op bepaalde onderdelen van het bedrijfsbeheer) voordrachten zijn gehouden en bezoeken aan bedrijven zijn gebracht.

De organisatie van de cursus was in handen van de landelijke middenstandsorganisaties, de desbetreffende vakorganisaties en het E.I.M.

De cursus is een groot succes geworden. Door bijna 2.000 middenstanders zijn de voordrachten bijgewoond; aan 150 bedrijven is een bezoek gebracht. (Twee nieuwe E.P.A.-cursussen op beperkter gebied en op kleiner schaal zijn momenteel in voorbereiding).

Ook hier speelt het vraagstuk van de „follow-up”. Het E.I.M. is, in overleg met genoemde organisaties, bezig een cursus te organiseren waar een aantal functionarissen der vakorganisaties (en ook middenstanders zelf) opgeleid zullen worden om cursussen te leiden waarin uitwisseling van gedachten en van ervaringen zal plaatsvinden.

Deze „nieuwe deskundigen” zullen in de naaste toekomst in de eerste plaats de stof van genoemde Productiviteitscursus behandelen. Ze kunnen echter — en dit acht ik zeer belangrijk — tevens een kleine kern vormen voor het uitdragen van de in 1956 en 1957 te verwachten resultaten van de onderzoeken der Moody-projecten.

Het ligt in de bedoeling t.z.t. door nieuwe basiscursussen de groep van deskundigen uit te breiden. Het succes van deze verdere gang van zaken zal moeten worden afgewacht. Er zijn echter tekenen, die er op wijzen, dat er voldoende belangstelling onder de middenstanders bestaat.

Gegeven voorts de goede resultaten van de Erfahrungs-Austausch Gruppen (de zgn. „Erfa-gruppen”) in Zwitserland⁴⁾ zou het niet verwonderlijk zijn indien de Nederlandse middenstanders bereid zullen zijn elkaars ervaringen en bedrijfsresultaten uit te wisselen, tot voordeel van de deelnemers. (Hierbij dient vermeden te worden dat bedrijfsgenoten, die elkaars concurrent zijn, in dezelfde groep samenwerken).

Wat zal er gebeuren na de voltooiing van bovengenoemde incidentele onderzoeken?

A. Het onderzoek.

De projecten van het Moody-fonds en van de E.P.A. zijn van tijdelijke aard. Wat zal er na afloop hiervan gebeuren?

In de eerste plaats kan het Economisch Instituut voor de Middenstand deze activiteiten voortzetten. Eén der belangrijkste taken van dit instituut bestaat in het verzamelen en verwerken van bedrijfseconomische gegevens, (mede) als basis ter verbetering van het bedrijfsbeheer. Op de verdieping en verbreding van de bedrijfsstudie wordt de laatste jaren meer de nadruk gelegd dan voorheen het geval was.

Het programma van de afdeling die in het bijzonder met deze taak is belast bestaat momenteel grotendeels uit het uitvoeren van die Moody-projecten, die aan het E.I.M. zijn opgedragen. Het ligt in de bedoeling dat na de voltooiing hiervan een werkplan van ongeveer gelijke omvang binnen het kader van de normale begroting elk jaar zal worden uitgevoerd.

Het is zeer waarschijnlijk te achten dat al hetgeen er momenteel gebeurt rondom de bevordering van de productiviteit het middenstandsbedrijfsleven een stoot zal geven die er toe zal leiden dat uit eigen kring en uit eigen middelen dit werk voortgezet zal kunnen worden. Verdere uitbreiding van het E.I.M. zal daarvan wellicht het gevolg zijn.

Het instituut zal echter niet alles kunnen opvangen. Dat is ook niet nodig, mits de andere instellingen, die zich op dit terrein bewegen, ten nauwste contact onderhouden met het E.I.M. om de nodige uniformiteit bij het onderzoek te handhaven. Hier liggen vermoedelijk nog wel enige toekomstige moeilijkheden die met goede wil opgelost dienen te worden.

B. De voorlichting.

Het E.I.M. kan het organiseren van voorlichtingscursussen en het totstandkomen van „Erfa-gruppen” helpen stimuleren, en bijdragen tot het ontwikkelen van de methoden van voorlichting; de individuele voorlichting behoort evenwel niet tot zijn taak. Er is reeds op gewezen dat de opleiding van een kern van deskundigen uit het bedrijfsleven, die leiding zullen geven aan discussiebijeenkomsten, in voorbereiding is. De praktijk zal moeten leren in welke mate deze deskundigen hun tijd voor dit werk zullen kunnen vrijmaken.

Onmiddellijk sluit daarbij aan wat verwacht mag worden van die functionarissen, wier uitsluitende taak bestaat in de voorlichting aan de middenstanders. Deze midden-

³⁾ Met uitzondering van het verspreiden van enkele populairere boekjes in de serie „Wegwijzers” door het E.I.M.

⁴⁾ Zie voor een uiteenzetting hierover de Economische Publicatie no 24 van de Nederlandse Middenstands Bank.

standsconsulenten (in dienst van het Directoraat-Generaal voor de Middenstand) zijn, zeven in getal, kort geleden met hun werkzaamheden begonnen; het aantal zal volgend jaar tot 14 worden uitgebreid. Hun taak bestaat voorlopig nog in het geven van algemene voorlichting, het onderhouden van de contacten tussen „Den Haag” en de provincie; tussen velerlei instellingen en middenstanders.

De plannen omtrent de uitbreiding van de voorlichtingsdienst met specialisten naar branche(s) en naar de aspecten in het bedrijfsbeheer zijn nog vaag. Men denkt hier aan de medewerking (ook financieel) van de nieuwe publiekrechtelijke organen.

Het zal zijn tijd nodig hebben. Maar het staat wel vast dat de tijd (en ook de conjunctuur) gunstig is. Het is te hopen, dat in de komende jaren een behoorlijke voorlichtingsdienst tot stand zal komen. Eerst dan zal het vele materiaal dat sinds jaren is verzameld en dat thans in nog groter omvang verzameld wordt, ten volle zijn nut kunnen opleveren.

Wanneer in de naaste toekomst een hechte grondslag kan worden gelegd behoeft niet te worden gevreesd dat bij een omslag van de conjunctuur aan dit belangrijke werk afbreuk zal worden gedaan, maar mag integendeel verwacht worden, dat dit onderzoek en deze voorlichting juist een stimulans zullen zijn om verbeteringen in het bedrijfsbeheer, die dan in nog sterker mate nodig zijn, door te voeren.

's-Gravenhage.

P. M. VAN NIEUWENHUYZEN, econ. drs.

BOEKBESPREKING

Dr J. Linthorst Homan: Europese integratie. Martinus Nijhoff, 's-Gravenhage 1955, 256 blz., f 13,50.

In zijn boek „Europese integratie” heeft Dr Linthorst Homan een probleem aangesneden, dat niet nieuw is, maar dat bij voortduring actueel blijft: het streven naar economische integratie, zoals dat in verschillende vormen en op verschillende niveaus tot uiting komt, geplaatst tegen de achtergrond van de politieke of, zo men wil, de institutionele realiteit van het ogenblik. Er zijn meerdere plaatsen in het boek te vinden, waar deze probleemstelling wordt beschreven; de meest kernachtige formuleringen zijn wel de ondertitel („De spanning tussen economische en politieke factoren”), alsmede een passage op blz. 70, waar schrijver zijn onderwerp definieert als „de economische integratie in haar institutionele zijde”.

Bij het kennismaken van de beschouwingen, tot welke dit thema schrijver hebben geïnspireerd, bekruipt de lezer een gevoel van ontzag. Auteurs, die zich zetten tot een analyse van het integratieprobleem op zuiver economisch-wetenschappelijke basis, hebben het op zichzelf reeds moeilijk genoeg; zij ondervinden echter het gemak van de abstractie, van het terzijde laten van de volle werkelijkheid; een gemak dat ook voelbaar blijft, wanneer men overwegingen van economische politiek in het onderzoek mede betreft. Dr Linthorst Homan evenwel gebruikt de volle werkelijkheid juist als „pièce de résistance”, als toetssteen voor de mogelijkheden, die de economische integratie-gedachte heeft om zich actueel te ontplooiën. Dat daarmede zijn studie zich als niet-wetenschappelijk classeert, doet niet terzake; hoofdzakelijk is, dat schrijver er niet voor teruggedeinsd is, de moeilijkste benaderingswijze te kiezen, die men zich voor behandeling van de integratieproblematiek slechts denken kan.

Daarmede heeft schrijver echter tevens de gelegenheid gekregen om enkele belangrijke actuele aspecten te be-

lichten, die bij het overdenken van de Europese integratieproblemen licht worden vergeten. Ik denk hierbij niet zozeer aan zijn poging om de integratie, „de lijn van belang naar gezag en verantwoordelijkheid”, historisch perspectief te geven, noch ook aan zijn beschrijving van unionisme, functionalisme, federalisme en unitarisme, doch veel meer aan de wijze, waarop schrijver enkele begrippen ontleedt, die men gewoonlijk te gemakkelijk een absolute gelding toekent; bedoeld wordt op begrippen als „sovereïniteit”, „Staat, Recht en Gezag”, welke op blz. 115 e.v. in al hun relativiteit duidelijk ten toon worden gesteld. Interessant is ook Dr Linthorst Homan's overzicht van de bestaande internationale rechts- en belangengemeenschappen (hfst. V), onderscheiden in mondiale en regionale regelingen, de laatste weer onderverdeeld in regelingen van vooral politieke aard, van vooral economische aard en van vooral defensieve aard. Waar schrijver er voorts niet voor terugschrikt, zijn beschouwingen te kruiden met eigen overtuigingen (zo noemt hij zich op blz. 19 een voorstander van het federalisme zonder dit tot ideologie te willen verheffen), terwijl hij bovendien blijk geeft van een grote belezenheid, is het duidelijk, dat in het boek als geheel veel waardevols te vinden is.

Het voorgaande bevat echter evenzovele aanknopingspunten voor fundamenteel kritisch commentaar, hierop neerkomend, dat Dr Linthorst Homan's betoog niet altijd gemakkelijk te volgen is. Er zijn vele onduidelijkheden in het boek, die zich ook bij herlezing niet eenvoudig laten rechtzetten. Zo is het hoofdstuk „Methodiek”, waarmee de studie begint, bepaald niet helder. Een ander voorbeeld, meer concreet: schrijver bespreekt in hoofdstuk VII „het Europese economische vraagstuk”, geeft echter reeds spoedig enkele puur politieke beschouwingen ten beste (over nationalisme, neutralisme e.d.); zegt vervolgens — onderaan blz. 218 — dat hij zich verder tot de economische zijde der vraagstukken zal beperken en gaat dan — boven aan blz. 220 — toch weer in op de politieke achtergrond van het Klein-Europa der zes „Schumanlanden”.

De verklaring van het feit, dat schrijver niet altijd even goed te volgen is, ligt gedeeltelijk in het reeds vermelde niet-wetenschappelijke karakter van het boek: meer beschrijving dan analyse, meer „praatje bij de haard” dan strak gebouwd betoog. Tevens dient echter te worden geconstateerd, dat schrijver, naar mijn mening, tevele zaken tegelijk heeft willen aanroeren. In zijn inleiding dient Dr Linthorst Homan zijn studie aan als geschreven voor „het jongere kader”, d. z. „zij, die aan het begin van hun werk behoefte hebben aan een algemeen overzicht, doch die toch reeds zoveel scholing hebben doorlopen, dat zij de moderne talen en de grondbeginselen van recht en economie beheersen”. Wellicht echter heeft schrijver de kennis en de intelligentie van zijn gemiddelde lezer overschat; de lezer, die — ook wanneer hij de door schrijver genoemde kennis bezit — een overdaad aan citaten, literatuurverwijzingen en uitweidingen gaarne prijs zou geven voor een tikje meer „Beschränkung” en een duidelijker lijn.

Onder deze omstandigheden heeft m.i. het boek van Dr Linthorst Homan voor het jongere kader voornamelijk indirecte nuttigheid: terwijl het op zichzelf geen scherpe indrukken nalaat, leent het zich goed voor raadpleging door diegenen, die voor een meer grondige bestudering van de integratieproblematiek naar andere literatuur zoeken.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De geldmarktsituatie zweeft nu reeds enige weken op de grens van ruim en krap. Gedurende de verslagweek kwam hierin ook door de ultimo geen wijziging; markt-disconto's en callgeldrente bleven praktisch onveranderd. De gebruikelijke toeneming der chartale circulatie ontrok weliswaar middelen aan het bankwezen, maar door een aanzienlijke overmaking van het Rijk naar de gemeenten — waarvan in eerste instantie steeds een belangrijk deel bij de algemene banken terecht pleegt te komen — werden de middelen dezer instellingen weer aangevuld.

De kapitaalmarkt.

Het bericht van de ziekte van President Eisenhower veroorzaakte in Wallstreet Maandag een paniekachtige reactie, die qua omvang alleen door die van October 1929 werd overtroffen. Bij enorme omzetten (nl. 7,7 mln shares, d.i. ca 3 maal zo veel als normaal) daalden vele fondsen op deze zwarte Maandag met \$ 10 en meer. In totaal werd een koersverlies van ca \$ 14 mrd geleden. Het koersgemiddelde Dow Jones Industrials viel van 487,5 per 23 September op 455,6 per 26 September. Weliswaar trad hierna een herstel in, doch ook per het einde van de week was het koersverlies t.o.v. de week tevoren nog belangrijk (Dow Jones Industrials noteerde 30 September 466,6).

Hoewel de daling inderdaad snel en aanzienlijk was, elimineerde zij in feite toch slechts de bovenste top van de stijgende golf, die de Amerikaanse aandelenkoersen de laatste jaren hebben vertoond. Zij was echter van betekenis als symptoom van de kwetsbaarheid van het koersniveau, welke volgens marktwaarnemers vnl. het gevolg is van speculatieve activiteit.

Minima en maxima van het aandelenkoersgemiddelde

1955	Dow Jones Industrials
Januari	388,2 - 408,9
Juni	424,1 - 451,4
Juli	453,8 - 468,5
Augustus	448,8 - 468,2
1-23 September	469,6 - 487,5
26-30 September	455,6 - 472,6

De koersval te New York werd op de Amsterdamse aandelenmarkt op kleiner schaal gevolgd; zoals uit onderstaand staatje blijkt waren het daarbij vooral de internationale fondsen, die de grootste veren moesten laten. Hoewel ook hier de speculatie de afgelopen maanden ongetwijfeld aan kracht heeft gewonnen, was de stemming op het Damrak toch veel minder zenuwachtig dan in Wallstreet.

De koers van claims Philips schommelde gedurende de verslagweek tussen f 417 en f 432; vergeleken bij de laagste en hoogste koers van de vorige week, nl. f 402 en f 450, kon dus zeker niet van een catastrofale daling worden gesproken. Sommigen menen inmiddels, dat de vaste houding van aandelen en claims Philips, nadat de eerste schrik van het emissiebericht was overwonnen, moet worden toegeschreven aan steunaankopen van „bepaalde zijde”; voor de koersontwikkeling na de emissie zou die uiteraard niet van betekenis ontbloeit zijn.

Het geringe succes, dat in-beurskringen aan de nieuwe

3¼ pCt Staatslening 1955 II was voorspeld, werd de afgelopen week bewaarheid. De „vrije” inschrijvingen, die geheel werden toegewezen, bedroegen slechts f 137 mln; hiernaast namen de Rijksfondsen deel voor f 113 mln, zodat de grootte der lening werd gefixeerd op f 250 mln. Het resultaat was derhalve veel minder gunstig dan bij de vorige Staatslening, die van Januari jl., toen de overeenkomstige cijfers achtereenvolgens f 410 mln, f 190 mln en f 600 mln bedroegen.

Naar verluidt, zouden de vrije inschrijvingen vnl. van spaarbanken afkomstig zijn geweest, voor welke instellingen de looptijd der nieuwe lening (gemiddeld ca 15 jaar) niet al te on-attractief was. Daartegenover schijnt de interesse der levensverzekeringmaatschappijen uitermate gering te zijn geweest. Het feit, dat men zelfs bij de maximaal toegestane voorfinanciering (nl. voor een duur van 6 maanden) met deze lening nog geen 3½ pCt rendement kon maken, speelde hierbij mede een rol. Overigens kwam de steeds groeiende discussie in beleggerskringen over de vraag of Nederland, als laatste der Mohikanen, niet spoedig een stijging van de rentestand zal ondergaan, uiteraard niet bepaald aan de inschrijving op de emissie ten goede.

Een grote koersdaling op de staatsfondsenmarkt bleef na de publicatie van het emissieresultaat achterwege; ten hoogste vond hier en daar slechts enige koersafbrokkeling plaats. Inmiddels zou deze stabiliteit, naar in beurskringen verluidt, in niet onbelangrijke mate zijn te danken aan steunaankopen, naar men meende te weten zelfs ter grootte van tientallen miljoenen guldens.

Aand. indexcijfers (1953 = 100)	23 Sept. 1955	30 Sept. 1955
Algemeen	234,1	226,5
Internat. concerns	303,8	290,0
Industrie	174,3	172,2
Scheepvaart	169,9	165,4
Banken	153,5	151,5
Indon. aand.	182,2	180,8
Aandelen		
Kon. Petroleum	655	626½
Unilever	507½	479¾
Philips	378	365
A.K.U.	388	371½
Kon. N. Hoogovens	430	412½
Van Gelder Zn	345	341
H.A.L.	243	233
Amsterd. Rubber	161½	160½
H.V.A.	176½	178
Staatsfondsen		
2½ pCt N.W.S.	79¼	79
3-3½ pCt 1947	100¼	100½
3 pCt Grootboek 1946	98½	98¾
3 pCt Dollarlening	98½	98
Diverse obligaties		
3½ pCt Gem. R'dam 1937 VI	101¾	101¾
3½ pCt Bkv. Ned. Gem. 1954 II/III	99½	98
3½ pCt Philips 1948	101¼	101¾
3½ pCt Westl. Hyp. Bank	99	98

J. C. BREZET.

De N.V. Wollenstofffabrieken van L. E. van den Bergh in Tilburg roept sollicitanten op voor de vervulling van de vacature van

Commercieel Leider

Vereisten: Grondige ervaring in modern verkoopbeleid op binnenl. en buitenl. markten bij voorkeur in het textielvak, minstens middelbare schoolopleiding, leeftijd niet beneden 30 jaar.

Eigenhandig, niet met ball-point, geschreven sollicitaties met foto te richten aan de Directie.

COMMISSARIAAT VOOR SURINAAMSE ZAKEN.

Bij het Departement van Economische Zaken in Suriname bestaat plaatsingsmogelijkheid voor

TWEE AMBTENAREN TER BESCHIKKING

In aanmerking komen zij, die het doctoraal examen economie, c.q. het doctoraal examen Nederlands recht (hoofdvak economie) met gunstig gevolg hebben afgelegd en op ruime praktische ervaring kunnen wijzen.

Uitzending: in tijdelijke dienst, met een dienstverband van 3 of 5 jaren.

Bezoldiging: Sf 6180,— tot Sf 10.500,— 's jaars (12 éénjaarlijkse verhogingen van Sf 360,—). Inpassing in deze salarisschaal geschiedt naar gelang van de ervaring.

- *Uitrustingskosten:* voor gehuwden: $\frac{1}{4}$ gedeelte van de toe te kennen bezoldiging; voor ongehuwden: $\frac{1}{6}$ gedeelte van de toe te kennen bezoldiging, een en ander tot een maximum van Sf 2500,—.

Overtocht: voor landsrekening, c.q. ook voor het wettig gezin.

Sollicitaties dienen binnen 14 dagen na het verschijnen van deze advertentie in duplo (één exemplaar op luchtpostpapier) aan het Commissariaat voor Surinaamse Zaken, Alex. Gogelweg 2, Den Haag, te worden gezonden. Vermelding van volledige gegevens omtrent opleiding, levensloop en referenties is noodzakelijk.

MINISTERIE VAN OVERZEESSE RIJKSDELEN

Het Bestuurscollege van het eilandgebied Aruba (Nederlandse Antillen) roept sollicitanten op voor de betrekking van

HOOFD

van het in te stellen

BUREAU VOOR WELVAARTSZORG

Onder dit bureau zal ressorteren de zorg voor de economische aangelegenheden en belangen van het eilandgebied, met name die betreffende industrie- en bedrijfsvestiging, bevordering van handel, scheepvaart en toerisme.

Vereist worden ruime praktische ervaring op een of meer der bovengenoemde gebieden en het beheersen van de Engelse taal. Wetenschappelijke opleiding in de economische of handelswetenschappen en het beheersen van de Spaanse taal strekken tot aanbeveling.

Salaris en verdere dienstvoorwaarden nader overeen te komen.

Sollicitaties, met afschrift op luchtpostpapier voor het Bestuurscollege van het eilandgebied Aruba, binnen 3 weken na het verschijnen van dit blad te richten aan de Chef van de Directie Suriname en Nederlandse Antillen van het Ministerie van Overzeese Rijksdelen, Plein 1, te 's-Gravenhage.

In de sollicitaties te vermelden: geboortedatum en -plaats, burgerlijke staat, genoten opleiding, tegenwoordige en vroegere werkkring en verrichte werkzaamheden en referenties.

Nadere inlichtingen verstrekken de Chef voornoemd en het Bestuurscollege van het eilandgebied Aruba.

beschikbare krachten

ACCOUNTANT

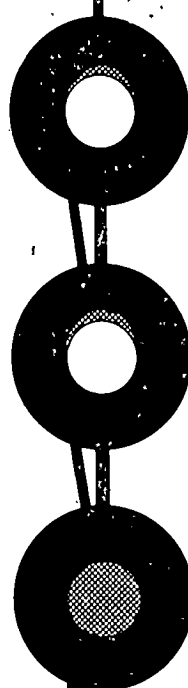
lid NIVA (39 jaar), met ruime ervaring in binnen- en buitenland, stelt zich beschikbaar voor het organiseren en leiden van een

INTERNE ACCOUNTANTSAFDELING

bij voorkeur van een grote Nederlandse onderneming op het gebied van de industrie, handel, het bank- en verzekeringswezen.

Brieven worden gaarne ingewacht onder no. E.S.B. 40-1, Bureau van dit blad, Postbus 42, Schiedam.

DE N.V. NEDERLANDSCHE SPOORWEGEN

te Utrecht vraagt voor de afdelingen Algemeen Beleid en Vervoerscoördinatie van haar Secretariaat als staffunctionaris een

ECONOOM

(bedrijfseconomische richting)

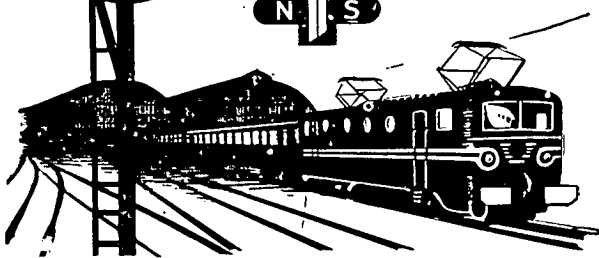
en een

JURIST

(privaatrechtelijke richting).

Zij, die ervaring in bedrijfsleven, advocatuur of Overheidsdienst hebben opgedaan, genieten voorkeur.

Brieven met uitvoerige inlichtingen omtrent levensloop en vergezeld van een recente pasfoto te richten aan de 2e Afdeling van de Dienst van Personeelzaken te Utrecht. Op de enveloppe in de linkerbovenhoek te vermelden: nr. 16.

NAAMLOZE VENNOOTSCHAP

N.V. ASSURANTIE - MAATSCHAPPIJ NIEUWE HAV Bank

gevestigd te Schiedam

UITGIFTE VAN

f 5.000.000,-- AANDELEN

op naam, à 100%

in stukken van f 1.000,— resp. f 250,—

waarop verplicht te storten 10%, ten volle delende in de winst over het boekjaar 1955 en volgende boekjaren.

De inschrijving op bovengenoemde aandelen, uitsluitend voor houders van aandelen, zal openstaan tot

DINSDAG, 18 OCTOBER 1955,

des namiddags 4 uur ten kantore van de Heren

R. Mees & Zoonen

te Rotterdam, 's-Gravenhage en Schiedam,

op de voorwaarden van het prospectus

d.d. 3 October 1955.

Prospectussen en inschrijvingsformulieren, alsmede — tot een beperkt aantal — exemplaren van de statuten en van het laatste jaarverslag zijn bij de inschrijvingskantoren verkrijgbaar.

Rotterdam, 3 October 1955

Van de kosten
voor ouderdomsverzorging betaalt de
fiscus een aanmerkelijk deel.

Nu ieder de premie voor zijn ouderdomsverzorging met lijfrentebeding tot hoogstens f 3.600,- per jaar mag aftrekken bij de aangifte van zijn inkomen, wordt levensverzekering dubbel aantrekkelijk. Er wordt een belastingbesparing verkregen die de kosten van de verzekering met een aanzienlijk bedrag verlaagt.

Voorbeeld: Een 33-jarige heeft vrouw en 2 kinderen. Hij contracteert met de „Utrecht” voor f 75.000,- vast uit te keren over 32 jaar (waarvoor dan een jaargeld, z.g. lijfrente gekocht zal worden). Mocht hij vóór zijn 65e jaar overlijden, dan ontvangen zijn erven bovendien van zijn overlijden af tot de datum van uitkering van het kapitaal een jaargeld van f 7.500,-. De jaarpremie bedraagt f 2.550,- te betalen tot zijn 65e jaar of uiterlijk tot zijn eerder overlijden. Op zijn jaarinkomen van f 25.000,- mag hij f 1.785,- per jaar aftrekken. Daardoor bespaart hij f 880,- per jaar. De verzekering kost hem dus eigenlijk maar f 1.670,- per jaar.

De Levensverzekering Mij.

„UTRECHT”

Leidseweg 2 - Utrecht

werkt gratis en vrijblijvend een gedetailleerde offerte voor U uit na ontvangst van de nodige gegevens. Ook bij kleinere bedragen en andere verzekeringsvormen is de besparing van belang.

voor industriële doeleinden